

**Tussen opvoedstress en probleemgedrag: Een verkennend onderzoek naar de rol van
sensitiviteit bij ouders van driejarigen**

Abigail Akeredolu (S4490614)

Masteropleiding orthopedagogiek

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Begeleider: dr. K.O.W. Helmerhorst

Tweede beoordelaar: dr. M.D.C. ten Brummelaar

Mei 2025

7997 woorden

Samenvatting

De sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen is van groot belang voor hun verdere leven. Problemen in deze ontwikkeling kunnen leiden tot internaliserende en externaliserende gedragsproblemen, met negatieve langetermijngevolgen. Ouders spelen hierin een cruciale rol, maar het ouderschap kan ook stressvol zijn. Eerder onderzoek suggereert dat opvoedstress gerelateerd is aan probleemgedrag bij kinderen, mogelijk via ouderlijke sensitiviteit. Dit onderzoek richt zich op de relatie tussen opvoedstress van ouders en probleemgedrag van het kind, en onderzoekt de mogelijke mediërende rol van sensitiviteit. Voor dit onderzoek zijn regressie- en mediatieanalyses uitgevoerd op de data van 104 Nederlandse gezinnen. Opvoedstress en probleemgedrag werden gemeten via vragenlijsten; sensitiviteit via observaties. De analyses toonden aan dat opvoedstress positief gerelateerd is aan probleemgedrag bij zowel vaders als moeders. Er werd echter geen significante relatie gevonden tussen opvoedstress en sensitiviteit, noch tussen sensitiviteit en probleemgedrag. Sensitiviteit bleek geen mediërende rol te spelen. De resultaten benadrukken het belang van interventies gericht op het verlagen van opvoedstress, om probleemgedrag bij kinderen te voorkomen of te verminderen.

Abstract

The socio-emotional development of young children is crucial for their future well-being. Difficulties in this development can lead to internalizing and externalizing behavioral problems, with long-term negative consequences. Parents play a key role in this development, yet parenting can also be a source of stress. Previous research suggests that parental stress is related to behavioral problems in children, potentially through parental sensitivity. This study examines the relationship between parental stress and child behavioral problems and explores the potential mediating role of parental sensitivity. Regression and mediation analyses were conducted using data from 104 Dutch families. Parental stress and child behavior were measured using questionnaires; sensitivity was assessed through observational measures. The analyses showed that parental stress was positively related to behavioral problems in both fathers and mothers. However, no significant relationship was found between parental stress and sensitivity, nor between sensitivity and behavioral problems. Sensitivity did not mediate the relationship between parental stress and child behavioral problems. The findings highlight the importance of interventions aimed at reducing parental stress to prevent or decrease behavioral problems in young children.

Inleiding

De sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind is van groot belang voor diens verdere leven. Het sociaal en emotioneel functioneren van een kind wordt geassocieerd met verschillende sociale en psychologische domeinen zoals relaties, mentale gezondheid en criminaliteit. Een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling vergroot de kans op academisch succes, positieve (werk)relaties en een betere mentale gezondheid (Hammer et al., 2018; Weissberg et al., 2015). Daarnaast vormt het een beschermende factor bij de vermindering van gedragsproblemen en criminaliteit (Malti & Noam, 2016). Problemen in deze ontwikkeling op jonge leeftijd daarentegen kunnen schadelijke gevolgen hebben voor de lange termijn (Baumrind, 1971; Jones et al., 2015). Ze kunnen leiden tot internaliserende en externaliserende problemen (Arslan et al., 2021; Mak et al., 2020; Moreland et al., 2016).

Externaliserende problemen richten zich op de buitenwereld; voorbeelden hiervan zijn agressiviteit, oppositioneel en crimineel gedrag. Internaliserende problemen hebben betrekking op stemming en emoties, zoals teruggetrokken gedrag, depressiviteit en angst. Er is vaak sprake van comorbiditeit bij deze problemen (Deater-Deckard, 2004). Beide typen problemen kunnen langetermijneffecten hebben. Zo worden externaliserende problemen in de eerste jaren geassocieerd met delinquent gedrag, sociale problemen en zelfbeschadigend en suïcidaal gedrag later in het leven (Arslan et al., 2021; Fergusson et al., 2005; Jones et al., 2015). Internaliserende problemen worden gerelateerd aan angststoornissen en depressie in de adolescentie, evenals verstoorde sociale relaties, zelfbeschadigend en suïcidaal gedrag (Gutman & Codiroli McMaster, 2020; Jones et al., 2015; Tuisku et al., 2014). Daarom is het van belang te onderzoeken welke factoren samenhangen met probleemgedrag bij kinderen, omdat dit kan leiden tot diverse problemen op latere leeftijd.

De sociale omgeving waarin een kind opgroeit, speelt een belangrijke rol in het ontstaan van probleemgedrag (Vaezghasemi et al., 2023). Ouders vormen een cruciaal onderdeel van deze omgeving door de opvoeding. Ouders kunnen het gevoel hebben onvoldoende middelen te bezitten om aan de eisen van ouderschap te voldoen. De hieruit voortvloeiende stress wordt opvoedstress genoemd (Abidin, 1990; Crnic & Coburn, 2019). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er een positief verband bestaat tussen opvoedstress van ouders en probleemgedrag van hun kind (Anthony et al., 2005; Jia et al., 2024; Moreland et al., 2016; Rinne et al., 2024; Rodrigues et al., 2021; Rodriguez, 2011). Er zijn

aanwijzingen dat dit niet om een direct verband gaat, maar om een indirect verband via de sensitiviteit van de ouder (Mak et al., 2020).

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de relatie tussen opvoedstress van ouders en probleemgedrag van het kind, en in hoeverre deze relatie verloopt via de sensitiviteit van ouders. In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen vaders en moeders, zodat de relaties afzonderlijk voor beide ouderrollen kunnen worden onderzocht. De onderzoeksvraag luidt: *Wat is de relatie tussen opvoedstress van ouders en het probleemgedrag van het kind?*

De bijbehorende deelvragen zijn:

1. Wat is de relatie tussen opvoedstress van ouders en de sensitiviteit van ouders?
2. Wat is de relatie tussen de sensitiviteit van ouders en het probleemgedrag van het kind?
3. Wordt de relatie tussen opvoedstress van ouders en het probleemgedrag van het kind gemedieerd door de sensitiviteit van ouders?

Opvoedstress van ouders en probleemgedrag van het kind

Volgens de ecologische systeemtheorie van Bronfenbrenner (1979) ontwikkelt een kind zich in interactie met systemen in diens omgeving. Dit gebeurt op verschillende niveaus, variërend van microniveau (directe omgeving) tot macroniveau (samenleving). Het microniveau wordt als meest invloedrijke niveau gezien, omdat het kind de meeste directe interacties heeft met systemen op dit niveau. Ouders hebben, als onderdeel van de directe omgeving, een aanzienlijke impact op de ontwikkeling van het kind (Bronfenbrenner, 1979). Tegelijkertijd vraagt de opvoeding van kinderen veel van ouders. Ze moeten leren omgaan met de verschillende uitdagingen en verantwoordelijkheden die op hun pad komen (Crnic & Coburn, 2019; Deater-Deckard, 2004; Turgeon et al., 2023).

Uit onderzoek blijkt dat opvoedstress een negatieve impact heeft op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Anthony et al., 2005; Moreland et al., 2016). Opvoedstress bij moeders is bijvoorbeeld een voorspeller voor sociaal-emotionele problemen bij het kind (Jia et al., 2024). Volgens Deater-Deckard (2004) is de relatie tussen opvoedstress bij de moeder en probleemgedrag bij het kind het sterkst voor externaliserende problemen, hoewel er ook een positieve relatie bestaat met internaliserende problemen. Ook Rodriguez (2011) rapporteerde dat opvoedstress bij moeders geassocieerd wordt met angst en

depressieve symptomen bij het kind. Ruiz Ortiz & Barnes (2019) vonden dat moeders met een hogere mate van opvoedstress vaker zowel internaliserende als externaliserende problemen bij hun kinderen rapporteerden. Voor vaders zijn de bevindingen minder consistent. Cabrera & Mitchell (2009) vonden aanvankelijk een positief verband tussen de opvoedstress van vaders en gedragsproblemen bij het kind, maar dit verband verdween wanneer andere gezinskenmerken in de analyse werden meegenomen. Ruiz Ortiz en Barnes (2019) vonden bij vaders geen significant verband tussen opvoedstress en probleemgedrag van het kind. Er zijn echter ook studies die wijzen op een samenhang tussen opvoedstress en probleemgedrag bij beide ouders. Zo rapporteerden Mackler et al. (2015) een directe en positieve relatie tussen opvoedstress en externaliserende problemen bij zowel vaders als moeders. Andere studies bevestigen dat een hogere mate van opvoedstress bij beide ouders gepaard gaat met meer gedragsproblemen bij kinderen (Neece et al., 2012; Ribas et al., 2024; Rinne et al., 2024). Ook Rodriguez et al. (2019) vonden bij zowel moeders als vaders een positief verband tussen opvoedstress en zowel internaliserende als externaliserende problemen.

Samenvattend wordt opvoedstress van moeders vaak positief geassocieerd met probleemgedrag van het kind. Hoewel deze relatie vooral bij moeders wordt gevonden, zijn er ook aanwijzingen voor een positieve relatie tussen opvoedstress bij vaders en zowel externaliserende als internaliserende problemen bij het kind. Tegelijkertijd laten sommige studies zien dat deze relatie niet altijd wordt gevonden, met name bij vaders. Daarnaast kunnen gezinskenmerken deze relatie beïnvloeden of zelfs tenietdoen.

Opvoedstress van ouders en sensitiviteit van ouders

Het Parental stress model van Abidin (1990, 1992) beschrijft verschillende sociologische, omgevings- en persoonlijkheidsvariabelen, zoals copingvaardigheden en financiële middelen, die potentiële stressoren vormen. Ouders maken een inschatting van de mate waarin deze stressoren een bedreiging voor hen vormen. Deze inschatting bepaalt de ervaren mate van opvoedstress. Opvoedstress is vervolgens positief gerelateerd aan negatief opvoedgedrag van ouders (Abidin, 1990, 1992). In lijn hiermee stelt Belsky (1984) dat opvoedgedrag wordt beïnvloed door sociologische en persoonlijkheidsfactoren, waarbij opvoedstress een bepalende factor is.

De hechtingstheorie van Bowlby (1969, 1982) stelt dat kinderen worden geboren met de behoefte om een band op te bouwen met hun ouders. Ze hebben geborgenheid en zorg van

de ouder nodig om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Dit vereist dat ouders beschikbaar zijn en met aandacht inspelen op de behoeften van het kind. De hechtingsrelatie wordt gevormd door de interactie tussen de ouder en kind (Ainsworth, Bell, & Stayton, 1974). Sensitiviteit van de ouder verwijst naar het vermogen van de ouder om signalen van het kind op te merken, juist te interpreteren en daar tijdig en adequaat op te reageren (Ainsworth et al., 2015). Wanneer ouders sensitief reageren, bevordert dit de ontwikkeling van een veilige hechtingsrelatie tussen ouder en kind (Bowlby, 1969;1982). Volgens Abidin (1990, 1992) kunnen ouders echter minder sensitief reageren wanneer zij veel opvoedstress ervaren.

Onderzoek van Moreland et al. (2016) toont aan dat opvoedstress samenhangt met opvoedgedrag van ouders. Een hogere mate van opvoedstress van ouders is gerelateerd aan minder responsiviteit, betrokkenheid en sensitiviteit. Daarnaast vertonen ouders met veel opvoedstress vaker streng en agressief gedrag, en komt in deze gezinnen vaker misbruik en huiselijk geweld voor (Farmer & Lee, 2011; Geprägs et al., 2023; Ponnet et al., 2013; Ward & Lee, 2020). Ook passen deze ouders minder effectieve opvoedstrategieën toe en vertonen zij meer inconsistent gedrag (Anthony et al., 2005). Niet alle studies vinden echter een duidelijk verband. Barreto et al. (2024) rapporteerden geen significant verband tussen opvoedstress en negatief oudergedrag van ouders van jonge kinderen. Negatief oudergedrag wordt daarbij gedefinieerd als een combinatie van weinig warmte en betrokkenheid met kritisch en dwingend gedrag. Wanneer specifiek wordt gekeken naar sensitiviteit, blijken ook de bevindingen eveneens gemengd. Pelchat et al. (2003) concludeerden dat opvoedstress aanvankelijk gerelateerd is aan ouderlijke sensitiviteit, maar dat deze relatie verdwijnt wanneer andere factoren zoals opleidingsniveau en het type beperking van het kind worden meegenomen. Ook Cabrera & Mitchell (2009) vonden geen directe relatie tussen opvoedstress en sensitiviteit van ouders.

Kortom, meerdere onderzoeken wijzen op een verband tussen opvoedstress van ouders en sensitiviteit van ouders. Ouders die meer stress ervaren, reageren vaak minder responsief en betrokken. Tegelijkertijd tonen met name oudere studies geen significant (direct) verband, wat wijst op enige discrepantie binnen de bestaande literatuur.

Sensitiviteit van ouders en probleemgedrag van het kind

Zoals blijkt uit de theorie van Bronfenbrenner (1979), hebben ouders veel impact op de ontwikkeling van hun kind. De hechting in de eerste levensjaren is cruciaal voor het verdere leven van het kind, waarbij een gezonde hechting essentieel is voor een optimale

ontwikkeling (Bowlby, 1969; 1982). Wanneer ouders responsief reageren op de signalen van hun kind, bevordert dit het gevoel van geborgenheid en wordt het kind gestimuleerd om de wereld te verkennen. Dit wordt ondersteund door onderzoek van Vaezghasemi et al. (2023), dat het belang van de naaste omgeving voor de ontwikkeling van het kind benadrukt.

Verschillende onderzoeken tonen een relatie aan tussen de sensitiviteit van de ouder en probleemgedrag van het kind (Rinne et al., 2024; Tauriello et al., 2023). Een meta-analyse van Cooke et al. (2022), die vooral gebaseerd is op onderzoeken bij moeders, toont aan dat sensitiviteit van ouders samenhangt met zowel internaliserende als externaliserende problemen. Dit verband is echter sterker voor externaliserende problemen.

Kinderen vertonen meer externaliserend gedrag wanneer vaders minder responsief en sensitief zijn (Gryczkowski et al., 2010; Trautmann-Villalba et al., 2006). Ramchandani et al. (2013) concludeerden dat kinderen van vaders die in de eerste maanden weinig betrokken en geïnteresseerd waren, op 1-jarige leeftijd vaker gedragsproblemen vertoonden. Toch is het beeld niet eenduidig. Rodrigues et al. (2021) vonden geen directe relatie tussen sensitiviteit van de vader en het sociaal-emotioneel functioneren of internaliserende problemen, maar wel met het cognitief functioneren van het kind. Deze bevindingen sluiten aan bij Sulik et al. (2015), die stellen dat sensitiviteit executieve functies bevordert, wat kan leiden tot minder externaliserende problemen. Bovendien rapporteerden Ward & Lee (2020) in hun studie geen verband tussen sensitiviteit van vaders en gedragsproblemen, wat suggereert dat het verband mogelijk minder sterk of complexer is dan eerdere onderzoeken aangeven.

Waar het verband bij vaders minder duidelijk is, tonen onderzoeken bij moeders vaker een samenhang tussen sensitiviteit en gedragsproblemen. Ward & Lee (2020) lieten zien dat meer sensitiviteit van moeders samenhangt met minder gedragsproblemen bij kinderen. Ook andere onderzoeken bevestigden de relatie tussen moederlijke sensitiviteit en externaliserend gedrag (Gryczkowski et al., 2010; Longo et al., 2017; Miner & Clarke-Stewart, 2008). De Winter et al. (2018) rapporteerden eveneens dat meer sensitiviteit bij moeders samengaat met minder externaliserend gedrag, maar vonden geen verband met internaliserende problemen. Wagner et al. (2016) vonden echter wel een verband met internaliserende problemen, doordat kinderen van sensitieve moeders minder angst- en depressieve klachten vertoonden. Kok et al. (2013) rapporteerden een zwak verband tussen moederlijke sensitiviteit en internaliserend gedrag, waarbij opvallend was dat zowel een lage als een hoge mate van sensitiviteit samenhangt met meer internaliserende problemen. Steenhoff et al. (2021) vonden daarentegen

voor zowel vaders als moeders geen relatie tussen de sensitiviteit van de ouder en internaliserende of externaliserende problemen.

Samenvattend laten de onderzoeksresultaten een inconsistent verband zien tussen ouderlijke sensitiviteit en externaliserende gedragsproblemen bij kinderen. Hoewel sommige studies een negatieve relatie aantonen, zijn de resultaten niet eenduidig. Voor vaders wordt doorgaans geen verband gevonden tussen sensitiviteit en internaliserende problemen, terwijl de bevindingen bij moeders wisselend en soms tegenstrijdig zijn.

Opvoedstress, sensitiviteit en probleemgedrag

Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de mediërende rol van sensitiviteit van ouders bij de relatie tussen opvoedstress van ouders en probleemgedrag van het kind. Volgens Ward & Lee (2020) en Sanner & Neece (2018) medieert sensitiviteit van zowel vaders als moeders de relatie niet. De verschillende onderzoeken naar de mediërende rol van opvoedgedrag in het algemeen sluiten hier grotendeels bij aan. Anthony et al. (2005) vonden een significant verband tussen opvoedstress en zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag, maar dit verband werd niet gemedieerd door opvoedgedrag. De verwachtingen van ouders, wijze van disciplineren en mate van stimulering bleken geen significante factoren in de variatie van probleemgedrag. Opvoedgedrag beïnvloedde hooguit de sterkte van de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag. Ook Mackler et al. (2015) constateerden wel een directe relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag, maar geen indirecte relatie via opvoedgedrag. Mak et al. (2020) vonden daarentegen wel een indirecte relatie en stellen dat opvoedgedrag deels de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag medieert. Bij een hoge mate van opvoedstress was negatief opvoedgedrag van ouders vaker zichtbaar. Ouders toonden dan bijvoorbeeld weinig warmte, waren streng en controlerend, of juist overmatig toegeeflijk en stelden geen grenzen. Een hogere mate van negatief opvoedgedrag ging samen met meer probleemgedrag bij het kind.

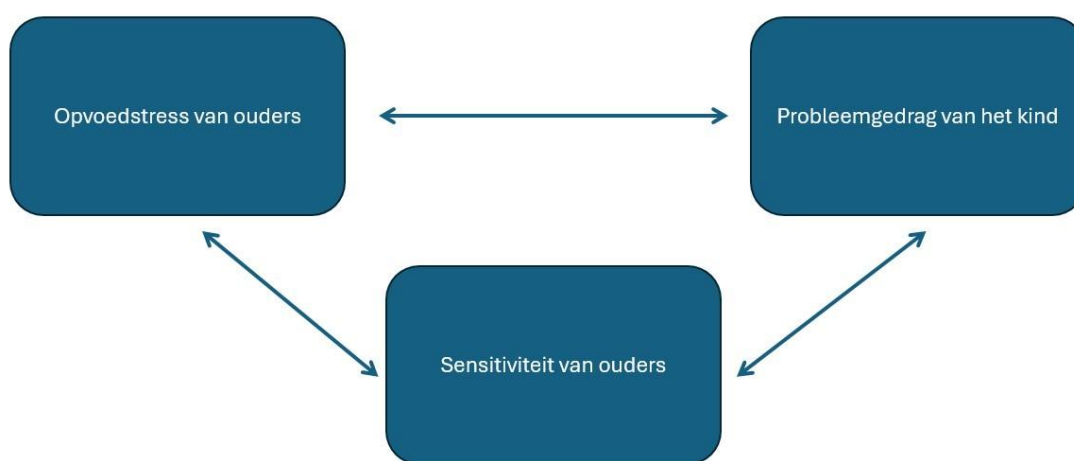
Controlevariabelen

Volgens de familiesysteemtheorie zijn gezinsleden onderling verbonden, wederzijds afhankelijk en beïnvloeden zij elkaar continu (Bowen, 1978). Het gezin vormt een complex en geïntegreerd geheel bestaande uit verschillende subsystemen, zoals het ouder- en kindsysteem (Cox & Paley 1997; Hinde, 1989). Gedrag of problemen bij één gezinslid kunnen effect hebben op anderen binnen het systeem, wat kan leiden tot disfunctie van het gezin als geheel (Bowen, 1978, Hinde, 1989). Conflicten en gedragingen van de ene ouder

kunnen invloed hebben op de andere ouder en op de opvoedingsdynamiek (Davies & Coe, 2018). Door in de analyses van vaders te controleren voor moeders, en vice versa, wordt met deze wederzijdse beïnvloeding rekening gehouden.

Huidige studie

Op basis van de bestaande literatuur en eerdere onderzoeken wordt verwacht dat er een positieve relatie bestaat tussen opvoedstress van ouders en probleemgedrag van het kind. Daarnaast wordt verondersteld dat meer opvoedstress samenhangt met minder sensitiviteit van ouders. Ten slotte wordt verwacht dat er een negatieve relatie is tussen sensitiviteit van ouders en probleemgedrag van het kind. Deze drie relaties worden zowel voor vaders als moeders verwacht. Zoals eerder genoemd is er tot nu op heden weinig onderzoek gedaan naar de vraag of sensitiviteit van ouders de relatie tussen opvoedstress van ouders en probleemgedrag van het kind medieert. Dit lijkt echter plausibel, gezien de afzonderlijke relaties die zijn gevonden tussen opvoedstress en probleemgedrag, opvoedstress en sensitiviteit, en sensitiviteit en probleemgedrag. Vanwege het inconsistente bewijs wordt er geen hypothese opgesteld, maar richt dit onderzoek zich op een exploratieve verkenning van deze vraag.

Figuur 1 Conceptueel model relaties

Hoewel er al veel onderzoek is gedaan naar de directe relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag bij kinderen, blijft de indirecte relatie via sensitiviteit onderbelicht. Studies naar de mediërende rol van opvoedgedrag laten tegenstrijdige resultaten zien: sommige onderzoeken tonen een significante relatie aan, terwijl andere dat niet doen. Dit gebrek aan

duidelijkheid benadrukt het belang van het huidige onderzoek. Juist omdat er verbanden zijn gevonden tussen opvoedstress en probleemgedrag, opvoedstress en sensitiviteit, én sensitiviteit en probleemgedrag, is het relevant om de samenhang tussen deze factoren in één model te onderzoeken.

Daarnaast wijkt de huidige onderzoekspopulatie af van die in eerdere onderzoeken. In het verleden is vooral onderzoek gedaan naar moeders, waarbij vaders nauwelijks of niet zijn meegenomen. In dit onderzoek is er expliciet aandacht voor zowel vaders als moeders. Er zijn aanwijzingen dat de rol van vaders bij probleemgedrag verschilt van die van moeders (Grossmann et al., 2002; Ward & Lee, 2020). Bovendien is de vader van groot belang voor de opvoeding van het kind, wat het relevant maakt om ook zijn rol te onderzoeken (Cabrera et al., 2018). Zo is de sensitiviteit van de vader in de vroege kindertijd negatief gerelateerd aan gedrags- en psychische problemen op latere leeftijd (Ramchandani et al., 2013; Trautmann-Villalba et al., 2006). Ook Lopes et al. (2015) benadrukken het belang van warmte en affectie van de vader voor de ontwikkeling van het kind. Het betrekken van beide ouders vormt dan ook een duidelijke meerwaarde voor dit onderzoek.

Eerdere onderzoeken zijn voornamelijk in het buitenland uitgevoerd, zoals in China (Jia et al., 2024; Mak et al., 2020), Canada (Pelchat et al., 2003; Rodrigues et al., 2021), de Verenigde Staten (Anthony et al., 2005; Mackler et al., 2015; Rinne et al., 2024) en Zweden (Vaezghasemi et al., 2023). De opvoeding vindt in deze landen plaats binnen een andere culturele context. Dit bemoeilijkt de generaliseerbaarheid van de resultaten, aangezien opvoedingsstijlen en -waarden sterk kunnen verschillen tussen landen en culturen. Zo kunnen bijvoorbeeld het belang dat wordt gehecht aan intellectuele versus emotionele ondersteuning, en de rol van straf en discipline in de opvoeding, aanzienlijk variëren (Arafat et al., 2020). Ook de manier waarop het opvoedgedrag van de ouder door het kind wordt geïnterpreteerd hangt af van de heersende culturele normen (Lansford, 2022). Dit onderzoek biedt inzichten binnen de Nederlandse context en draagt daarmee bij aan een beter begrip van opvoedstress bij ouders, probleemgedrag van kinderen en ouderlijke sensitiviteit, evenals de onderlinge relaties tussen deze factoren in Nederland.

Dit onderzoek kan een waardevolle bijdrage leveren aan interventies die gericht zijn op het verminderen van probleemgedrag van kinderen. Indien er sprake is van een positieve relatie is tussen opvoedstress en probleemgedrag, zou er meer ingezet kunnen worden op het tegengaan van opvoedstress bij ouders als manier om probleemgedrag bij kinderen aan te

pakken. Wanneer sensitiviteit een mediërende rol blijkt te spelen, impliceert dit dat interventies zich niet uitsluitend op opvoedstress moeten richten, maar ook aandacht moeten besteden aan de sensitiviteit van ouders. In het geval van een significante relatie is het van belang om ouders bewust te maken van de rol die zij spelen in het ontstaan en in stand houden van probleemgedrag. Tegelijkertijd is het essentieel om hen te ondersteunen bij het verlagen van opvoedstress en het vergroten van hun sensitiviteit.

Methode

Onderzoeksdesign

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is een kwantitatief onderzoek uitgevoerd. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de relatie tussen opvoedstress van ouders en probleemgedrag van het kind en of dit verband al dan niet indirect loopt via sensitiviteit van de ouder.

Participanten

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van een bestaande kwantitatieve dataset afkomstig uit het interdisciplinaire 3HOEK-onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam. In dit onderzoek is de rol van vaders en moeders in de ontwikkeling van hun kind onderzocht, onder andere aan de hand van vragenlijsten en observaties. In totaal namen 104 gezinnen uit Rotterdam en omgeving deel. Gegevens zijn verzameld van 104 driejarige kinderen en hun ouders (104 vaders en 104 moeders). De gemiddelde leeftijd van de vaders was 36.59 jaar ($SD = 5.26$) en de gemiddelde leeftijd van de moeders was 33.78 jaar ($SD = 4.67$). De gemiddelde leeftijd van de kinderen was 41.43 maanden ($SD = 3.93$). Van de gezinnen hebben 54 een relatief hoog opleidingsniveau (één of beide ouders hebben hbo of hoger afgerond) en 50 een relatief laag opleidingsniveau (beide ouders hebben mbo of lager afgerond). De participanten zijn geworven via een gemakssteekproef door student-assistenten, onder andere op speelplaatsen, in zwembaden en in bibliotheken. Er golden drie inclusiecriteria. Ten eerste moesten de deelnemers ouder zijn van een driejarig kind. Ten tweede moest het kind deel uitmaken van een intact gezin. Dit houdt in dat de ouders bij elkaar zijn en in hetzelfde huis wonen. Ten derde moesten alle gezinsleden een Nederlandse achtergrond hebben. Zowel de ouders van de vader als die van de moeder moesten in Nederland geboren zijn. Alleen gezinnen die aan alle drie de criteria voldeden, mochten deelnemen aan het onderzoek.

Procedure

De dataverzameling vond plaats tussen april 2018 en januari 2020. Gezinnen werden thuis bezocht door twee getrainde observatoren en in één context geobserveerd. Eén observator nam de vragenlijsten af, de ander gaf instructies en filmde de spelopdrachten. Vaders en moeders werden afzonderlijk gedurende twee uur met hun kind geobserveerd, op dezelfde dag en in willekeurige volgorde. De rollen van de observatoren wisselden bij de tweede ouder. Het eerste half uur vulde de ouder een vragenlijst in, terwijl het kind zelfstandig speelde. Aansluitend volgden drie spelopdrachten: spelen zonder speelgoed, blokken bouwen en Etch-a-Sketch. De volgorde van de spelopdrachten was voor alle ouders gelijk. De benodigde materialen voor de laatste twee spelopdrachten werden verstrekt door de observator. De ouder begon met een opdracht waarbij die vijf minuten met het kind speelde zonder speelgoed. Daarna bouwden ouder en kind samen gedurende drie minuten met blokken. De eerste geobserveerde ouder bouwde samen met het kind een toren; de tweede ouder bouwde een huis. Ten slotte maakten ouder en kind gedurende vier minuten samen een tekening met de Etch-a-Sketch, waarbij het kind één knop bediende en de ouder de ander. De eerste ouder tekende met het kind een huis; de tweede ouder een pijl. Vooraf gaf de observator een voorbeeld van de tekening. De invulling van de opdrachten blokken bouwen en tekenen met de Etch-a-Sketch verschilde per ouder, om het leereffect te minimaliseren. De moeilijkheidsgraad van de opdrachten was vergelijkbaar. De observaties zijn gebruikt om ouderlijke sensitiviteit te scoren. Ouders gaven vooraf geïnformeerde toestemming voor deelname en video-opnamen, zowel voor zichzelf als hun kind. Het onderzoek is goedgekeurd door de Ethische Commissie van de afdeling Bestuurskunde en Sociologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Meetinstrumenten

Opvoedstress

Opvoedstress bij ouders is gemeten met de *Parental stress scale* (Berry & Jones, 1995). De vragenlijst bestaat uit 18 items. De items zijn gemeten op een 5-punts Likertschaal (1 = *zeer mee oneens*, 2 = *mee oneens*, 3 = *niet mee eens/niet mee oneens*, 4 = *mee eens* & 5 = *zeer mee eens*). Acht positief geformuleerde items zijn voor de analyse omgescoord. Voorbeelditems zijn: “*Ik voel me uitgeput door mijn rol als ouder*” en “*Mijn kind(eren) veroorzaken stress*”. Hoe hoger een ouder scoort, hoe meer opvoedstress de ouder ervaart. De interne consistentie in dit onderzoek was goed (Cronbach’s $\alpha = .85$), wat wijst op een

hoge samenhang tussen de items. Uit eerder onderzoek blijkt bovendien dat de vragenlijst valide en betrouwbaar is (Berry & Jones, 1995).

Probleemgedrag

Probleemgedrag bij het kind is gemeten met de *Strengths And Difficulties Questionnaire*. Deze vragenlijst meet de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind en kijkt naar gedrag, emoties en relaties (Goodman, 1997). De vragenlijst bestaat uit 25 items evenredig verdeeld over vijf subschalen: hyperactiviteit/aandachtstekort, emotionele problemen, problemen met leeftijdsgenoten, gedragsproblemen en prosociaal gedrag. In dit onderzoek zijn enkel de eerste vier subschalen gebruikt. De items zijn gescoord op een 3-punts Likertschaal (0= *niet waar*, 1= *een beetje waar*, en 2= *zeker waar*). Voorbeelditems zijn “*Heeft veel zorgen, lijkt vaak over dingen in te zitten*” en “*Liegt of bedriegt vaak*”. De somscore van de vier schalen vormt de totaalscore voor probleemgedrag (range: 0–40), waarbij een hogere score wijst op meer probleemgedrag. De interne consistentie van de totaalscore in de huidige steekproef was goed (Cronbach’s $\alpha = .79$). Eerder onderzoek toont aan dat de SDQ valide en betrouwbaar is (Mieloo et al., 2012; Muris et al., 2003; Stone et al., 2015).

Sensitiviteit

Sensitiviteit van ouders is gemeten met een aangepaste versie van de *Erickson Scale of sensitivity* (Egeland et al., 1990). Van de oorspronkelijke zeven subschalen zijn in dit onderzoek enkel *supportive presence* en *intrusiveness* gebruikt. Supportive presence verwijst naar positieve waardering en emotionele steun van de ouder, zoals het bieden van aandacht en het geruststellen van het kind. Een ouder die hoog scoort op deze subschaal toont veel positieve betrokkenheid en ondersteuning. Intrusiveness verwijst naar het gebrek aan respect voor de autonomie van het kind, gekenmerkt door opdringerig of controlerend gedrag. Een hoge score op deze subschaal duidt op overheersend gedrag en geringe ruimte voor zelfstandigheid van het kind. De schalen zijn beoordeeld op een 7-punts Likertschaal, waarbij een 1 aangeeft dat de ouder het betreffende gedrag vrijwel niet vertoont en een 7 dat de ouder dit gedrag juist sterk laat zien. Voor het bereken van de totaalscore is de score op intrusiveness eerst omgescoord, zodat een hogere score correspondeert met meer respect voor de autonomie van het kind. Vervolgens zijn de twee subschalen bij elkaar opgeteld en is het gemiddelde berekend om tot de totaalscore te komen, in lijn met eerder onderzoek (Alink et al., 2009; Helmerhorst et al., 2022; Lucassen et al., 2011). Hoe hoger de score, hoe sensitiever

de ouder is. De gemiddelde intra-class correlatie (ICC) was .80 voor supportive presence (range: .70–.90) en .74 voor intrusiveness (range: .67–.79), wat wijst op een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Ter controle hiervan werd 20% van de videobeelden dubbel gecodeerd door twee onafhankelijke codeerders. In 71% van de gevallen kwamen de scores binnen één schaalpunt overeen. Bij grotere verschillen heroverwogen de codeerders hun beoordelingen; bij aanhoudende discrepanties werd overleg gepleegd met de trainer.

Analyseplan

Voor de data-analyse is gebruikgemaakt van SPSS. Allereerst werd met behulp van beschrijvende statistieken inzicht verkregen in de verdeling en kenmerken van de variabelen. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag en de drie deelvragen zijn regressie- en mediatieanalyses uitgevoerd, afzonderlijk voor vaders en moeders. Daarbij werd telkens gecontroleerd voor de invloed van de andere ouder. Voor de onderzoeksvraag is een regressieanalyse uitgevoerd, met opvoedstress van de ouder als onafhankelijke variabele en probleemgedrag van het kind (volgens ouderrapportage) als afhankelijke variabele. De opvoedstress van de andere ouder is hierbij als controlevariabele meegenomen. Bij de tweede deelvraag is sensitiviteit als onafhankelijke variabele onderzocht in relatie tot de afhankelijke variabele probleemgedrag, met sensitiviteit van de andere ouder als controlevariabele. Bij de derde deelvraag is sensitiviteit opgenomen als mediator in de relatie tussen de onafhankelijke variabele opvoedstress en de afhankelijke variabele probleemgedrag. Ook in deze analyse werden opvoedstress en sensitiviteit van de andere ouder als controlevariabelen opgenomen. De mediatieanalyses zijn uitgevoerd met de PROCESS macro van Hayes (2013), model 4, met 5000 bootstrapsamples.

Voorafgaand aan de regressieanalyses is gecontroleerd of aan de assumpties werd voldaan. Allereerst is gecontroleerd op missende waarden via een frequentietabel. Er waren geen missende waarden bij opvoedstress en één missende waarde bij probleemgedrag, zowel bij vaders als moeders. Bij sensitiviteit ontbraken acht waarden bij moeders en zes bij vaders. Uit de Missing Values Analysis bleek dat de data willekeurig ontbraken. De missende waarden zijn geschat met Expectation Maximization (EM). Afwijkende waarden werden afgerond naar de dichtstbijzijnde mogelijke scores. Vervolgens is de normaliteitsassumptie beoordeeld aan de hand van histogrammen van de drie variabelen (bijlage 1). De scores voor probleemgedrag bij vaders en opvoedstress bij moeders vertoonden aanvankelijk een rechtsscheve verdeling, maar waren na een worteltransformatie normaal verdeeld. De overige

variabelen voldeden direct aan de normaliteitsassumptie. De lineariteitsassumptie werd getoetst met een spreidingsdiagram van opvoedstress van ouders en probleemgedrag van het kind, waaruit een lineair verband bleek (bijlage 2). Homoscedasticiteit werd beoordeeld met een spreidingsdiagram van de residuen, waaruit bleek dat de spreiding van de punten gelijkmatig was voor zowel vaders als moeders(bijlage 3). Beide assumpties werden hiermee niet geschonden. Daarnaast werd onderzocht of er univariate en multivariate uitbijters aanwezig waren. Visuele verkenning vond plaats met boxplots, waarna de scores van de drie variabelen werden vergeleken met de standaardcriteria voor uitbijters. Een univariate uitbijter is gedefinieerd als een score die meer dan 3.29 standaarddeviaties van het gemiddelde afwijkt (Tabachnick & Fidell, 2014). Multivariate uitbijters werden geïdentificeerd met mahalanobis distance ($p < .001$). Er werden geen univariate of multivariate uitbijters gevonden. Ten slotte is gecontroleerd op multicollineariteit via een correlatiematrix, waarbij een correlatie groter dan .90 als problematisch werd beschouwd (Agresti, 2018). Voor alle variabelen, zowel bij vaders als moeders, bleven de correlaties onder deze grens. Er was geen sprake van multicollineariteit, dus de assumptie werd niet geschonden. Het significantieniveau voor alle analyses was $p < .05$.

Resultaten

Descriptieve gegevens

TABEL 1

Beschrijvende statistiek van de onderzochte variabelen

	Minimum	Maximum	Gemiddelde (M)	Std. Deviatie (SD)
Opvoedstress V	19	50	34.84	7.25
Opvoedstress M	21	63	36.38	7.64
Sensitiviteit V	1.67	5.42	3.42	0.91
Sensitiviteit M	1.33	6.08	3.72	0.87
Gedragsproblemen V	1	22	8.63	4.21
Gedragsproblemen M	1	21	8.84	4.45

Noot. M = moeder; V = vader

In Tabel 1 zijn het minimum, maximum, gemiddelde en de standaarddeviatie voor alle variabelen weergegeven. De gepaarde t-test toonde aan dat sensitiviteit van de vader en de moeder significant verschilt ($t = -2.79$, $p = .006$). Moeders ($M = 3.72$) scoren gemiddeld hoger

op sensitiviteit dan vaders ($M = 3.42$) en rapporteerden zowel een lager minimum als een hoger maximum. Dit duidt erop dat moeders een grotere variatie in sensitiviteit vertonen. De opvoedstress van vaders en moeder verschilde niet significant ($t = -1.90, p = .060$), en ook gedragsproblemen van het kind gerapporteerd door vaders en moeders ($t = -0.47, p = .638$) vertoonden geen significante verschillen. De maximumscore voor opvoedstress lag voor moeders ($max. = 63$) aanzienlijk hoger dan voor vaders ($max. = 50$), wat aangeeft dat er onder moeders individuen waren die extremere opvoedstresswaarden rapporteren dan onder vaders. Vaders en moeders rapporteerden vergelijkbare scores voor gedragsproblemen van het kind.

Tabel 2

Correlatiematrix van de onderzochte variabelen

	1.	2.	3.	4.	5.
1. Opvoedstress V	-				
2. Opvoedstress M	0.38*	-			
3. Sensitiviteit V	0.06	-0.18	-		
4. Sensitiviteit M	-0.02	-0.05	0.23*	-	
5. Gedragsproblemen V	0.39*	0.30*	-0.09	-0.17	-
6. Gedragsproblemen M	-0.02	0.26*	-0.30*	-0.22*	0.44*

Noot. M = moeder; V = vader.

*significant bij $p < .05$ (2-tailed).

Tabel 2 toont de correlaties tussen alle variabelen. Er bleek een significante positieve correlatie te zijn tussen opvoedstress van vaders en moeders ($r = 0.38$). Dit betekent dat een hogere mate van opvoedstress van de vader samenhangt met een hogere mate van opvoedstress van de moeder. Daarnaast werd opvoedstress van de vader significant positief gecorreleerd met gedragsproblemen van het kind ($r = 0.39$). Ook tussen opvoedstress van de moeder en gedragsproblemen van het kind volgens de vader werd een significant positieve correlatie gevonden ($r = 0.30$). Een hogere mate van opvoedstress bij zowel vaders als moeders ging gepaard met meer gedragsproblemen bij het kind, zoals gerapporteerd door de

vader. Daarnaast werd opvoedstress van de moeder significant positief gecorreleerd met gedragsproblemen zoals door haarzelf gerapporteerd ($r = 0.26$).

Wat betreft sensitiviteit was er een significante positieve correlatie tussen sensitiviteit van vaders en sensitiviteit van moeders ($r = 0.23$). Een hogere mate van sensitiviteit van de vader hangt samen met een hogere mate van sensitiviteit van de moeder. Sensitiviteit van de vader hield negatief verband met probleemgedrag van het kind volgens de moeder ($r = -0.30$). Ook sensitiviteit van de moeder hing negatief samen met probleemgedrag van het kind volgens de moeder ($r = -0.22$). Een hogere sensitiviteit van zowel vaders als moeders ging samen met minder gedragsproblemen bij het kind volgens de moeder. Ten slotte bleek dat gedragsproblemen zoals gerapporteerd door de vader positief correleerden met de gedragsproblemen zoals waargenomen door de moeder ($r = 0.44$). Wanneer de vader meer probleemgedrag rapporteerde, rapporteerde de moeder dit ook.

TABEL 3

Regressieanalyse probleemgedrag van het kind en opvoedstress van de ouder

			Unstandardized coefficients		Standardized coefficients		95% BHI	
			B	SE	β	t	LB	UB
<i>Model 1: Probleemgedrag vader</i>								
	Constant		0.54	0.65		0.84	-0.73	1.82
	Opvoedstress V		0.36	0.10	0.35*	3.57	0.02	0.06
Controle	Opvoedstress M		0.18	0.11	0.15	1.54	-0.05	0.40
	R ²	.18*						
	F	11.26						
<i>Model 2: Probleemgedrag moeder</i>								
	Constant		1.08	0.69		1.57	-0.28	2.45
	Opvoedstress M		0.39	0.12	0.32*	3.15	0.14	0.63
Controle	Opvoedstress V		-0.02	0.01	-0.14	-1.40	-0.04	0.01
	R ²	.09*						
	F	5.00						

Noot. BHI = betrouwbaarheidsinterval; LB = lower bound; UB = upper bound; M = moeder; V = vader.

*significant bij $p < .05$.

Opvoedstress van de ouder in relatie tot probleemgedrag van het kind

Eerst werd onderzoek gedaan naar de relatie tussen opvoedstress van de ouder en het probleemgedrag van het kind. Model 1 van Tabel 3 toont aan dat de opvoedstress van de vader significant positief gerelateerd is aan probleemgedrag van het kind gerapporteerd door de vader wanneer wordt gecontroleerd voor opvoedstress van de moeder, $\beta = .35$, $t(103) = 3.57$, $p < .001$, 95% CI [0.02, 0.06]. Opvoedstress van de vader verklaart 18% van de variantie in probleemgedrag van het kind, $R^2 = .18$. Uit model 2 van Tabel 3 blijkt dat opvoedstress van de moeder significant en positief gerelateerd is aan probleemgedrag van het kind gerapporteerd door de moeder wanneer wordt gecontroleerd door opvoedstress van de vader, $\beta = .32$, $t(103) = 3.15$, $p = .002$, 95% CI [0.14, 0.63]. Opvoedstress van de moeder verklaart 9% van de variantie in probleemgedrag van het kind, $R^2 = .09$. Deze resultaten komen overeen met de vooraf opgestelde hypothesen. Voor zowel vaders als moeders werd verwacht dat er een positieve relatie bestaat tussen de opvoedstress van de ouder en het probleemgedrag van het kind.

TABEL 4*Regressieanalyse sensitiviteit van de ouder en opvoedstress van de ouder*

			Unstandardized coefficients		Standardized coefficients		95% BHI	
			B	SE	β	t	LB	UB
<i>Model 1: Sensitiviteit vader</i>								
	Constant		3.75	0.92		4.06	1.92	5.58
	Opvoedstress V		0.02	0.01	0.14	1.35	-0.01	0.04
Controle	Opvoedstress M		-0.30	0.15	-0.21*	-2.03	-0.59	-0.01
	Sensitiviteit M		0.23	0.10	0.22*	2.34	0.04	0.43
R ²	.09*							
F	3.43							
<i>Model 2: Sensitiviteit moeder</i>								
	Constant		3.04	0.93		3.25	1.18	4.90
	Opvoedstress M		0.02	0.15	0.01	0.10	-0.28	0.31
Controle	Opvoedstress V		-0.01	0.01	-0.04	-0.04	-0.03	0.02
	Sensitiviteit V		0.22	0.10	0.23*	2.34	0.03	0.42
R ²	.05							
F	1.89							

Noot. BHI = betrouwbaarheidsinterval; LB = lower bound; UB = upper bound; M = moeder; V = vader.

*significant bij $p < .05$.

Opvoedstress van de ouder in relatie tot sensitiviteit van de ouder

Daarna werd de relatie tussen opvoedstress en sensitiviteit van de ouder onderzocht. Uit model 1 van Tabel 4 volgt dat opvoedstress van de vader niet significant gerelateerd is aan sensitiviteit van de vader, wanneer gecontroleerd werd voor opvoedstress en sensitiviteit van de moeder, $\beta = 0.14$, $t(103) = 1.35$, $p = .179$, 95% CI [-0.01, 0.04]. De controlevariabele opvoedstress van de moeder blijkt wel significant negatief gerelateerd te zijn aan sensitiviteit van de vader, $\beta = -0.21$, $t(103) = -2.03$, $p = .045$, 95% CI [-0.59, -0.01]. Ook sensitiviteit van de moeder is een significante voorspeller, $\beta = 0.22$, $t(103) = 2.34$, $p = .021$, 95% CI [0.04, 0.43]. Opvoedstress van de vader verklaarde 9% van de variantie in sensitiviteit van de vader,

$R^2 = .09$. Model 2 van Tabel 4 laat zien dat opvoedstress van de moeder niet significant gerelateerd is aan sensitiviteit van de moeder wanneer voor opvoedstress en sensitiviteit van de vader wordt gecontroleerd, $\beta = 0.01$, $t(103) = 0.10$, $p = .920$, 95% CI [-0.28, 0.31]. De controlevariabele sensitiviteit van de vader is wel significant positief gerelateerd aan sensitiviteit van de moeder, $\beta = 0.23$, $t(103) = 2.34$, $p = .022$, 95% CI [0.03, 0.42]. Het ontbreken van een significante relatie is niet in lijn met de verwachting dat meer opvoedstress van de ouder gepaard zou gaan met minder sensitiviteit.

TABEL 5

Regressieanalyse probleemgedrag van het kind en sensitiviteit van de ouder

		Unstandardized coefficients		Standardized coefficients		95% BHI	
		B	SE	β	T	LB	UB
<i>Model 1: Probleemgedrag vader</i>							
	Constant	3.38	0.38		8.83	2.62	4.14
	Sensitiviteit V	-0.03	0.08	-0.04	-0.39	-0.20	0.13
Controle	Sensitiviteit M	-0.12	0.09	-0.14	-1.34	-0.29	0.06
R^2	.02						
F	1.16						
<i>Model 2: Probleemgedrag moeder</i>							
	Constant	4.19	0.39		11.39	3.46	4.92
	Sensitiviteit M	-0.02	0.08	-0.17	-1.79	-0.31	0.02
Controle	Sensitiviteit V	-0.23	0.08	-0.27*	-2.81	-0.38	-0.07
R^2	.12*						
F	7.08						

Noot. BHI = betrouwbaarheidsinterval; LB = lower bound; UB = upper bound; M = moeder; V = vader.

*significant bij $p < .05$.

Sensitiviteit van de ouder in relatie tot probleemgedrag van het kind

Vervolgens werd onderzocht of sensitiviteit van de ouder gerelateerd was aan probleemgedrag van het kind. In model 1 van Tabel 5 is weergegeven dat sensitiviteit van de vader niet significant gerelateerd is aan probleemgedrag van het kind gerapporteerd door de

vader, wanneer wordt gecontroleerd voor sensitiviteit van de moeder, $\beta = -0.03$, $t(103) = -0.39$, $p = .695$, 95% CI [-0.20, 0.13]. In model 2 van Tabel 5 is zichtbaar dat hetzelfde geldt voor sensitiviteit van de moeder, wanneer gecontroleerd werd voor sensitiviteit van de vader, $\beta = -0.02$, $t(103) = -1.79$, $p = .077$, 95% CI [-0.31, 0.02]. De controlevariabele, sensitiviteit van de vader, is echter wel significant is gerelateerd aan probleemgedrag van het kind, $\beta = -0.27$, $t(103) = -2.81$, $p = .006$, 95% CI [-0.38, -0.07]. De variantie in probleemgedrag werd voor 12% verklaard door sensitiviteit van de moeder, $R^2 = .12$. Deze bevindingen zijn niet in lijn met de hypothese, die een negatieve relatie verwachtte tussen de sensitiviteit van de ouder en het probleemgedrag van het kind.

Mediërend effect van sensitiviteit van de ouder op de relatie tussen opvoedstress van de ouder en het probleemgedrag van het kind

Tot slot werd onderzocht of sensitiviteit een mediërende rol speelde in de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag. De mediatieanalyse (Tabel 6) toonde aan dat sensitiviteit van de vader geen significant mediërend effect had op de relatie tussen opvoedstress van de vader en probleemgedrag van het kind, wanneer werd gecontroleerd voor opvoedstress en sensitiviteit van de moeder (95% CI [-0.0042, 0.0023], Tabel 6). Gezamenlijk verklaarden opvoedstress van de vader, opvoedstress van de moeder en sensitiviteit van de moeder 20% van de variantie in probleemgedrag. Alleen opvoedstress van de vader droeg significant bij aan het model ($p < .001$).

Ook sensitiviteit van de moeder bleek geen significant mediërend effect te hebben op de relatie tussen opvoedstress van de moeder en probleemgedrag van het kind, wanneer gecontroleerd werd voor opvoedstress en sensitiviteit van de vader (95% CI [-0.06, 0.04], Tabel 6). In totaal verklaarde opvoedstress van de moeder, opvoedstress van de vader en sensitiviteit van de vader 15% van de variantie in probleemgedrag. In dit model droegen zowel opvoedstress van de moeder ($p = .01$) als sensitiviteit van de vader ($p = .01$) significant bij aan het model. Vanwege de inconsistenties in eerder onderzoek en het beperkt aantal studies over het mediërend effect van sensitiviteit werd voorafgaand geen hypothese opgesteld.

Tabel 6*Mediatieanalyse met sensitiviteit van de ouder als mediator*

		Unstandardized coefficients		Standardized coefficients		95% BHI	
		B	SE	T	Sig.	LB	UB
Vader	Totaal effect	0.04	0.01	3.58	<.001	0.02	0.06
	Direct effect	0.04	0.01	3.59	<.001	0.02	0.06
	Indirect effect	-0.0006	0.0015			-0.0042	0.0023
	R ²	.20*					
	F	8.30					
Moeder	Totaal effect	.32	.12	2.63	.010	0.08	0.56
	Direct effect	.32	.12	2.68	.009	0.08	0.56
	Indirect effect	-.00	.02			-0.06	0.04
	R ²	.15*					
	F	6.06					

Noot. BHI = betrouwbaarheidsinterval; LB = lower bound; UB = upper bound; M = moeder; V = vader.

Het mediatie-effect is significant wanneer het betrouwbaarheidsinterval geen nul omvat. Bij elke ouder is gecontroleerd voor de opvoedstress en sensitiviteit van de andere ouder. Het aantal decimalen is afgestemd op precisie die nodig is gelet op de grootte van de waarden.

*significant bij $p < .05$.

Discussie

In dit onderzoek is de relatie tussen opvoedstress van ouders en het probleemgedrag van het kind onderzocht, waarbij vaders en moeders afzonderlijk zijn bekeken. De resultaten laten zien dat opvoedstress van zowel vaders als moeders positief en significant gerelateerd is aan probleemgedrag van het kind. Opvoedstress vormt daarmee een belangrijke voorspeller van probleemgedrag. Er werd geen significante relatie gevonden tussen opvoedstress en sensitiviteit van ouders, noch tussen sensitiviteit en probleemgedrag van het kind. Daarnaast bleek sensitiviteit geen mediërende rol te spelen in de relatie tussen opvoedstress en probleemgedrag. Dit gold zowel voor vaders als moeders. De relatie tussen opvoedstress van

ouders en probleemgedrag van het kind lijkt daarmee direct te verlopen, zonder tussenkomst van ouderlijke sensitiviteit.

Er zijn verschillende mogelijke verklaringen voor het ontbreken van significante relaties tussen opvoedstress en sensitiviteit van ouders, en tussen sensitiviteit van ouders en probleemgedrag van kinderen. Allereerst vallen de relatief lage scores op probleemgedrag en opvoedstress op, evenals de beperkte spreiding binnen deze variabelen. Dit verkleint de kans op het vinden van significante relaties met andere factoren (Šimkovic & Träuble, 2019). Zo vonden Gross et al. (2004) bijvoorbeeld alleen een verband tussen probleemgedrag en lage sensitiviteit, gekenmerkt door een gebrek aan warmte en structuur, bij kinderen met hoge probleemgedragsscores, en niet bij kinderen met lage scores. Door de lage en weinig uiteenlopende scores in deze steekproef is het dan ook lastig om vast te stellen in hoeverre sensitiviteit gerelateerd is aan opvoedstress en probleemgedrag.

Daarnaast is de operationalisatie van probleemgedrag relevant. In deze studie zijn internaliserend en externaliserend gedrag samengevoegd tot één totaalscore, terwijl eerdere onderzoeken deze vaak afzonderlijk analyseerden. Hierdoor kan relevante informatie verloren zijn gegaan. Een kind met een hoge score op internaliserend gedrag, maar een lage score op externaliserend gedrag, krijgt dan een gemiddelde score. Dit maskeert specifieke problematiek en kan leiden tot een vertekend beeld van het probleemgedrag. Omdat sensitiviteit sterker samenhangt met externaliserend gedrag, kan door de samenvoeging de relatie met externaliserend probleemgedrag zijn weggevallen (Cooke et al., 2022; De Winter et al., 2018).

Ook de kenmerken van de onderzoekspopulatie bieden mogelijk een verklaring. Waar eerdere studies zich vaak richtten op risicopopulaties, zoals gezinnen met een lage sociaaleconomische status (SES), betrof dit onderzoek een normaalpopulatie. De relatie tussen ouderlijke sensitiviteit en probleemgedrag blijkt sterker te zijn bij gezinnen met een lage SES, vooral bij internaliserende problemen (Cooke et al., 2022). De huidige steekproef bestond voornamelijk uit autochtone Nederlandse gezinnen met een gemiddeld inkomen en een evenwichtige spreiding in opleidingsniveau. Dit contrasteert met onderzoeken van onder meer Trautmann-Villalba et al. (2006), Wagner et al. (2016), Ward & Lee (2020) en Rinne et al. (2024), waarin de deelnemers afkomstig waren uit meer kwetsbare contexten, en waarin wel significante relaties werden gevonden tussen opvoedstress, sensitiviteit en probleemgedrag. Oxford & Lee (2011) vonden bovendien een relatie tussen ouderlijke

sensitiviteit en opvoedstress bij sociaaleconomisch achtergestelde gezinnen, maar niet bij bevoorrechte gezinnen. Verschillen in de sociaal-demografische kenmerken van de onderzochte populaties kunnen daarmee een verklaring bieden voor het ontbreken van significante relaties in het huidige onderzoek tussen opvoedstress, sensitiviteit en probleemgedrag.

Een laatste mogelijke verklaring is dat er in deze relatief laag-risicogroep daadwerkelijk geen relatie bestaat tussen sensitiviteit en de andere onderzochte variabelen. Ouders ervaren weinig opvoedstress en kunnen goed omgaan met de eisen van het ouderschap, waardoor sensitiviteit mogelijk minder bepalend is. Daarnaast wordt er weinig probleemgedrag gerapporteerd, wat de kans verkleint dat sensitiviteit hierin een doorslaggevende rol speelt. Ongeacht het sensitiviteitsniveau van de ouder lijken de kinderen in deze populatie goed te functioneren. Relaties die in eerdere studies wel zijn gevonden bij meer kwetsbare groepen, blijven in deze populatie mogelijk uit.

Beperkingen en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Een eerste beperking betreft de generaliseerbaarheid van de resultaten. De steekproef bestond uit een relatief homogene groep, wat de externe validiteit beperkt. In eerdere studies met meer diverse of kwetsbare populaties werden sterkere relaties gevonden tussen opvoedstress, sensitiviteit en probleemgedrag. Het gebrek aan diversiteit in de huidige steekproef kan verklaren waarom bepaalde verwachte relaties uitbleven. Toekomstig onderzoek zou zich daarom moeten richten op meer diverse populaties, door ook gezinnen met een migratieachtergrond of lage SES mee te nemen.

Daarnaast vielen de lage scores en beperkte spreiding op probleemgedrag op: de meeste kinderen scoorden onder de signaleringsdrempel. Dit bemoeilijkt het aantonen van statistisch significante verbanden met andere variabelen. Door in toekomstig onderzoek ook gezinnen met verhoogd risico te includeren (bijvoorbeeld via jeugdzorg of wijkteams), kan er meer variatie ontstaan. Zo kan worden onderzocht of de verwachte relaties wél zichtbaar worden in contexten met ernstigere gedragsproblematiek.

Ook de gebruikte instrumenten vormen een beperking. Hoewel ze valide zijn, geven ze slechts momentopnames van de thuissituatie weer. Ze bieden weinig inzicht in de bredere opvoedcontext en de stabiliteit van gedrag over tijd. Probleemgedrag, opvoedstress en sensitiviteit worden immers mede beïnvloed door omgevingsfactoren en komen ook in andere contexten tot uiting (Bronfenbrenner, 1979). De huidige studie biedt daardoor beperkt inzicht

in persoonlijke ervaringen en contextuele factoren die mogelijk bijdragen aan opvoedstress en probleemgedrag. Kwalitatieve methoden, zoals interviews of focusgroepen, kunnen in toekomstig onderzoek helpen om de complexiteit van de opvoedpraktijk beter te begrijpen. Een gecombineerde methodologie kan de interpretatie van de kwantitatieve resultaten verrijken en zorgen voor een breder perspectief.

Een aanvullende overweging betreft de positionaliteit van de onderzoeker. Interpretaties worden onvermijdelijk gevormd door persoonlijke normen, verwachtingen en sociaal-culturele achtergronden. In dit onderzoek is uitgegaan van westerse definities van sensitiviteit en probleemgedrag, wat niet alleen kan leiden tot het onderbelichten van alternatieve perspectieven of culturele betekenissen, maar ook de interpretatie van de onderzoeksgegevens kan beïnvloeden. Wat als sensitief of problematisch wordt gezien, is namelijk mede cultureel bepaald. Toekomstig onderzoek kan hier explicieter bijilstaan, bijvoorbeeld door reflectieve notities, het betrekken van onderzoekers met diverse achtergronden, of het bevragen van ouders naar hun beleving en betekenisgeving. Interviews, participatief onderzoek en andere kwalitatieve methoden kunnen hierbij een waardevolle aanvulling vormen en bijdragen aan een rijker interpretatiekader.

Implicaties voor wetenschap en praktijk

De resultaten van dit onderzoek bieden waardevolle inzichten voor wetenschap als praktijk. Allereerst bevestigen ze opnieuw de significante relatie tussen opvoedstress van ouders, zowel bij vaders als moeders, en probleemgedrag bij kinderen. Dit ondersteunt bestaande theorieën over het belang van het gezinsklimaat, zoals de ecologische systeemtheorie van Bronfenbrenner. Daarnaast benadrukken de bevindingen dat interventies effectiever zijn wanneer zij zich niet alleen op het kind richten, maar ook op het verminderen van opvoedstress van ouders. Beleidsmatig benadrukt dit het belang van preventieve ondersteuning, met specifieke aandacht voor vaders, die in eerder onderzoek vaak onderbelicht bleven. Dit kan bijdragen aan het voorkomen en verminderen van probleemgedrag bij kinderen.

Tegelijkertijd geven de resultaten aanleiding om de veronderstelde rol van sensitiviteit als mediator te heroverwegen. Binnen deze normaalpopulatie blijkt sensitiviteit geen bepalende schakel te zijn tussen opvoedstress en probleemgedrag, terwijl dit bij kwetsbare gezinnen wel werd gevonden. Dit wijst op een mogelijke contextafhankelijke relatie, die

mogelijk sterker naar voren komt bij gezinnen met risicofactoren zoals een lage SES. Daarom is het van belang interventies te differentiëren op basis van de kenmerken van de doelgroep.

Tot slot roept het uitblijven van verwachte relaties in dit onderzoek nieuwe vragen op over de rol van andere opvoedvariabelen. Als sensitiviteit geen bepalende factor is, welke aspecten van opvoedgedrag of gezinsfunctioneren zijn dan wel cruciaal? Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op alternatieve mediators, zoals ouderlijke emotieregulatie of opvoedstijl. Door deze factoren beter te begrijpen, kunnen interventies gericht en effectiever worden afgestemd op de specifieke behoeften van ouders en kinderen.

Om probleemgedrag bij kinderen beter te begrijpen en aan te pakken, is het essentieel om aandacht te besteden aan opvoedstress bij zowel vaders als moeders. Interventies zouden zich niet alleen op het kind moeten richten, maar het hele gezin moeten betrekken bij de ondersteuning.

Literatuurlijst

- Abidin, R. R. (1990). Introduction to the Special Issue: The Stresses of Parenting. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 298–301.
- Abidin, R. R. (1992). The Determinants of Parenting Behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(4), 407–412.
- Agresti, A. (2018). *Statistical methods for the social sciences*. Pearson.
- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. F. (1974). *Infant-mother attachment and social development: Socialization as a product of reciprocal responsiveness to signals*. In M. P. M. Richards (Ed.), *The integration of a child into a social world* (pp. 99–135). Cambridge University Press.
- Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology Press Ltd.
- Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shatter, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development*, 14(2), 133–154. <https://doi.org/10.1002/icd.385>
- Arafat, S. M. Y., Akter, H., Islam, M. A., Shah, Md. M. A., & Kabir, R. (2020). Parenting: Types, Effects and Cultural Variation. *Asian Journal of Pediatric Research*, 32–36. <https://doi.org/10.9734/ajpr/2020/v3i330130>
- Arslan, İ. B., Lucassen, N., van Lier, P. A. C., de Haan, A. D., & Prinzie, P. (2021). Early childhood internalizing problems, externalizing problems and their co-occurrence and (mal)adaptive functioning in emerging adulthood: a 16-year follow-up study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 56(2), 193–206. <https://doi.org/10.1007/s00127-020-01959-w>
- Barreto, S., Wang, S., Guarnaccia, U., Fogelman, N., Sinha, R., & Chaplin TM. (2024). Parent Stress and Observed Parenting in a Parent-Child Interaction Task in a Predominantly Minority and Low-Income Sample. *Archives of Pediatrics*, 9(1). <https://doi.org/10.29011/2575-825x.100308>
- Baumrind, D. (1971). Current Patterns of Parental Authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4(1), 1-103. <https://doi.org/10.1037/h0030372>

- Berry, J. O., & Jones, W. H. (1995). The Parental Stress Scale: Initial Psychometric Evidence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12(3), 463–472.
<https://doi.org/10.1177/0265407595123009>
- Bowen, M. (1978). Family therapy in clinical practice. Jason Aronson.
- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. Basic Books.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664–678. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv26071r6>
- Cabrera, N. J., & Mitchell, S. J. (2009). An Exploratory Study of Fathers' Parenting Stress and Toddlers' Social Development in Low-Income African American Families. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 7(3), 201–225. <https://doi.org/10.3149/fth.0703.201>
- Cabrera, N. J., Volling, B. L., & Barr, R. (2018). Fathers Are Parents, Too! Widening the Lens on Parenting for Children's Development. *Child Development Perspectives*, 12(3), 152–157. <https://doi.org/10.1111/cdep.12275>
- Cooke, J. E., Deneault, A. A., Devereux, C., Eirich, R., Fearon, R. M. P., & Madigan, S. (2022). Parental sensitivity and child behavioral problems: A meta-analytic review. *Child Development*, 93(5), 1231–1248. <https://doi.org/10.1111/cdev.13764>
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997). FAMILIES AS SYSTEMS. In *Annu. Rev. Psychol* (Vol. 48). www.annualreviews.org
- Crnic, K. A., & Coburn, S. S. (2019). Stress and Parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting* (3rd ed., Vol. 4, pp. 421–448). Routledge.
- Davies, P. T., & Coe, J. L. (2018). Family relationship dynamics: A developmental perspective. In *APA handbook of contemporary family psychology: Foundations, methods, and contemporary issues across the lifespan* (Vol. 1). (pp. 165–185). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000099-010>
- De Winter, S., Waters, T. E. A., Braet, C., & Bosmans, G. (2018). Middle Childhood Problem Behaviors: Testing the Transaction Between Responsive Parenting,

- Temperament, and Attachment-Related Processing Biases. *Journal of Child and Family Studies*, 27(3), 916–927. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0924-0>
- Deater-Deckard, K. (2004). *Parenting Stress*. Yale University Press.
<https://doi.org/https://psycnet.apa.org/doi/10.12987/yale/9780300103939.001.0001>
- Egeland, B., Kalkoske, M., Gottesman, N., & Erickson, M. F. (1990). Preschool Behavior Problems: Stability and Factors Accounting for Change. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 31(6), 891–909. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1990.tb00832.x>
- Farmer, A. Y., & Lee, S. K. (2011). The Effects of Parenting Stress, Perceived Mastery, and Maternal Depression on Parent-Child Interaction. *Journal of Social Service Research*, 37(5), 516–525. <https://doi.org/10.1080/01488376.2011.607367>
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., & Ridder, E. M. (2005). Show me the child at seven: The consequences of conduct problems in childhood for psychosocial functioning in adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 46(8), 837–849. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00387.x>
- Geprägs, A., Bürgin, D., Fegert, J. M., Brähler, E., & Clemens, V. (2023). Parental stress and physical violence against children during the second year of the COVID-19 pandemic: results of a population-based survey in Germany. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17(1). <https://doi.org/10.1186/s13034-023-00571-5>
- Goodman, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 38(5), 581–586.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x>
- Gross, D., Fogg, L., Garvey, C., & Julion, W. (2004). Behavior problems in young children: An analysis of cross-informant agreements and disagreements. *Research in Nursing and Health*, 27(6), 413–425. <https://doi.org/10.1002/nur.20040>
- Grossmann, K., Grossmann, K., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., Scheuerer-Englisch, H., & Zimmermann, P. (2002). The Uniqueness of the Child–Father Attachment Relationship: Fathers’ Sensitive and Challenging Play as a Pivotal Variable in a 16-year Longitudinal Study. *Social Development*, 11, 301–337. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00202>

- Gryczkowski, M. R., Jordan, S. S., & Mercer, S. H. (2010). Differential Relations between Mothers' and Fathers' Parenting Practices and Child Externalizing Behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 19(5), 539–546. <https://doi.org/10.1007/s10826-009-9326-2>
- Gutman, L. M., & Codioli McMaster, N. (2020). Gendered Pathways of Internalizing Problems from Early Childhood to Adolescence and Associated Adolescent Outcomes. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 48(5), 703–718. <https://doi.org/10.1007/s10802-020-00623-w>
- Hammer, D., Melhuish, E., & Howard, S. J. (2018). Antecedents and Consequences of Social-Emotional Development: A Longitudinal Study of Academic Achievement. *Archives of Scientific Psychology*, 6, 105–116. <https://doi.org/10.3886/ICPSR36952.v1>
- Hayes, A. F. (2013). Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach. Guilford Press.
- Hinde, R. A. (1989). Relationships: A dialectical perspective. Psychology Press.
- Jia, L., Zhang, Z., Li, R., Zha, J., Fang, P., He, H., & Wan, Y. (2024). Maternal parenting stress and social-emotional problems of Chinese preschoolers: The role of the mother-child relationship and maternal adverse childhood experiences. *Journal of Affective Disorders*, 350, 188–196. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2024.01.110>
- Jones, D. E., Greenberg, M., & Crowley, M. (2015). Early Social-Emotional Functioning and Public Health: The Relationship Between Kindergarten Social Competence and Future Wellness. *American Journal of Public Health Jones et al. | Peer Reviewed | Social Issues*, 105(11), 2283. www.ajph.org
- Lansford, J. E. (2022). Annual Research Review: Cross-cultural similarities and differences in parenting. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 63(4), 466–479. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13539>
- Longo, F., Lombardi, C. M., & Dearin, E. (2017). Supplemental Material for Family Investments in Low-Income Children's Achievement and Socioemotional Functioning. *Developmental Psychology*. <https://doi.org/10.1037/dev0000366.supp>
- Lopes, D. R., van Putten, K., & Moormann, P. P. (2015). The impact of parental styles on the development of psychological complaints. *Europe's Journal of Psychology*, 11(1), 155–168. <https://doi.org/10.5964/ejop.v11i1.836>

- Mackler, J. S., Kelleher, R. T., Shanahan, L., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2015). Parenting Stress, Parental Reactions, and Externalizing Behavior From Ages 4 to 10. *Journal of Marriage and Family*, 77(2), 388–406. <https://doi.org/10.1111/jomf.12163>
- Mak, M. C. K., Yin, L., Li, M., Cheung, R. Y. hin, & Oon, P. T. (2020). The Relation between Parenting Stress and Child Behavior Problems: Negative Parenting Styles as Mediator. *Journal of Child and Family Studies*, 29(11), 2993–3003. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01785-3>
- Malti, T., & Noam, G. G. (2016). Social-emotional development: From theory to practice. *European Journal of Developmental Psychology*, 13(6), 652–665. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1196178>
- Mieloo, C., Raat, H., van Oort, F., Bevaart, F., Vogel, I., Donker, M., & Jansen, W. (2012). Validity and reliability of the strengths and Difficulties Questionnaire in 5-6 year olds: Differences by gender or by parental education? *PLoS ONE*, 7(5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0036805>
- Miner, J. L., & Clarke-Stewart, K. A. (2008). Trajectories of Externalizing Behavior from Age 2 to Age 9: Relations With Gender, Temperament, Ethnicity, Parenting, and Rater. *Developmental Psychology*, 44(3), 771–786. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.3.771>
- Moreland, A. D., Felton, J. W., Hanson, R. F., Jackson, C., & Dumas, J. E. (2016). The Relation Between Parenting Stress, Locus of Control and Child Outcomes: Predictors of Change in a Parenting Intervention. *Journal of Child and Family Studies*, 25(6), 2046–2054. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0370-4>
- Muris, P., Meesters, C., & Van den Berg, F. (2003). The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) further evidence for its reliability and validity in a community sample of Dutch children and adolescents. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 12(1), 1–8. <https://doi.org/10.1007/s00787-003-0298-2>
- Neece, C. L., Green, S. A., & Baker, B. L. (2012). Parenting stress and child behavior problems: A transactional relationship across time. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 117(1), 48–66. <https://doi.org/10.1352/1944-7558-117.1.48>

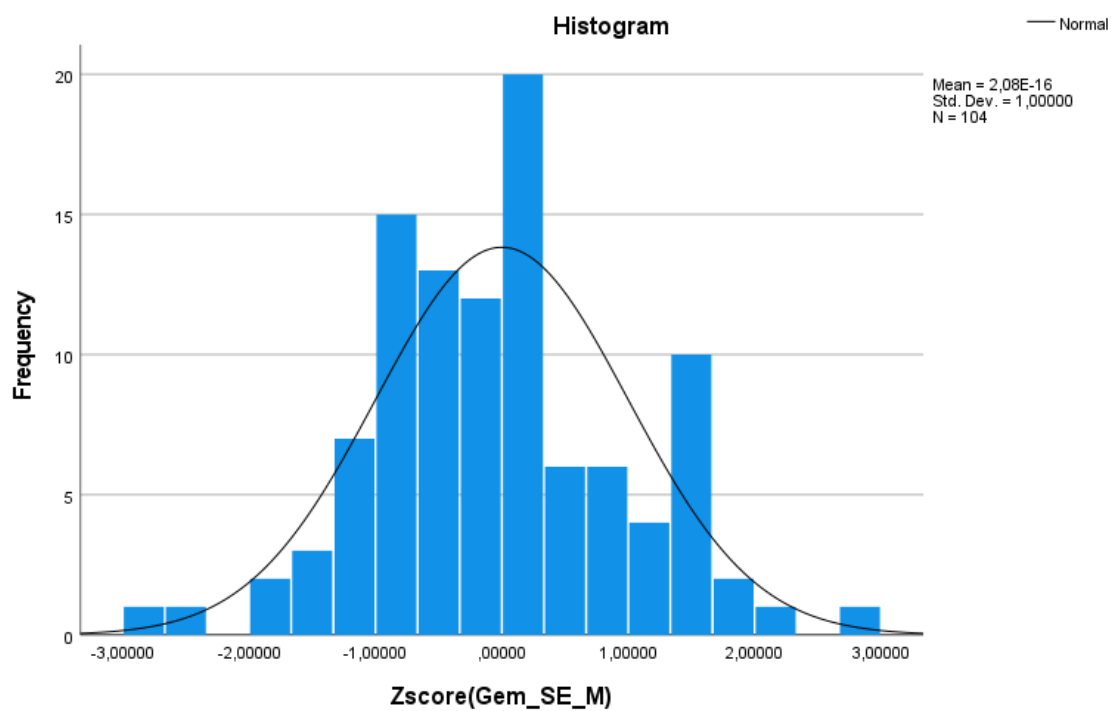
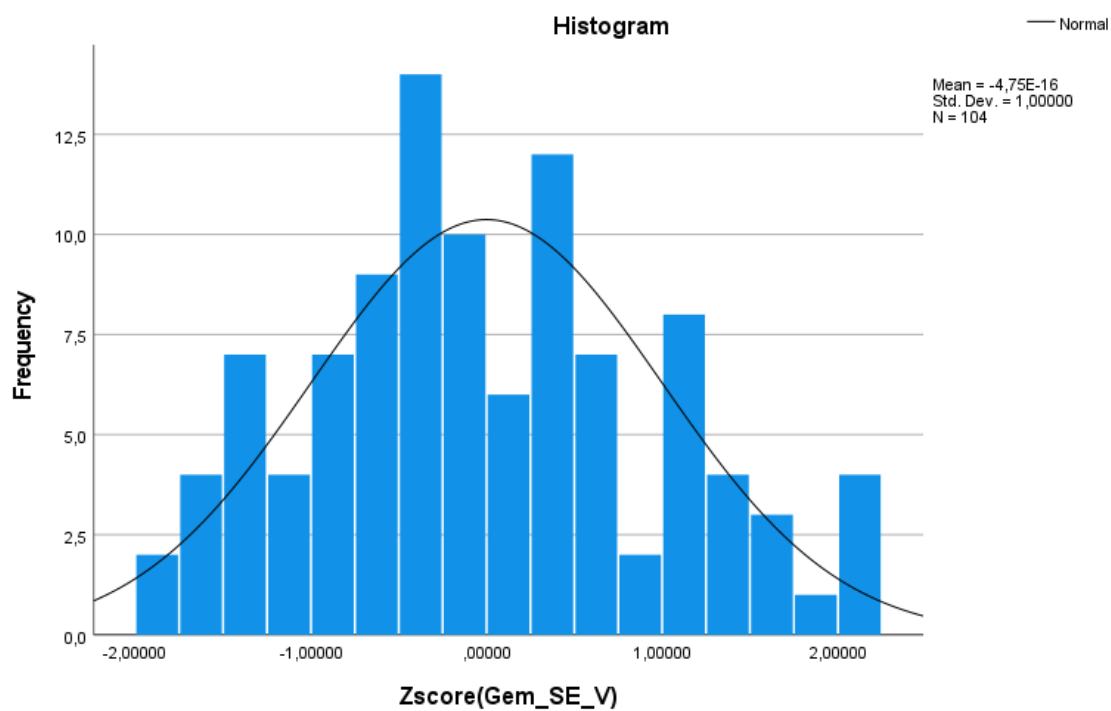
- Oxford, M. L., & Lee, J. O. (2011). The effect of family processes on school achievement as moderated by socioeconomic context. *Journal of School Psychology, 49*(5), 597–612. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2011.06.001>
- Pelchat, D., Bisson, J., Bois, C., & Saucier, J. F. (2003). The Effects of Early Relational Antecedents and Other Factors on the Parental Sensitivity of Mothers and Fathers. *Infant and Child Development, 12*(1), 27–51. <https://doi.org/10.1002/icd.335>
- Ponnet, K., Wouters, E., Mortelmans, D., Pasteels, I., De Backer, C., Van Leeuwen, K., & Van Hiel, A. (2013). The influence of mothers' and fathers' parenting stress and depressive symptoms on own and partner's parent-child communication. *Family Process, 52*(2), 312–324. <https://doi.org/10.1111/famp.12001>
- Ramchandani, P. G., Domoney, J., Sethna, V., Psychogiou, L., Vlachos, H., & Murray, L. (2013). Do early father-infant interactions predict the onset of externalising behaviours in young children? Findings from a longitudinal cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 54*(1), 56–64. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02583.x>
- Ribas, L. H., Montezano, B. B., Nieves, M., Kampmann, L. B., & Jansen, K. (2024). The role of parental stress on emotional and behavioral problems in offspring: a systematic review with meta-analysis. In *Jornal de Pediatria*. Elsevier Editora Ltda. <https://doi.org/10.1016/j.jpmed.2024.02.003>
- Rinne, G. R., Barclay, M. E., Somers, J. A., Mahrer, N. E., Shalowitz, M. U., Ramey, S. L., Schetter, C. D., & Lee, S. S. (2024). Developmental Cascades From Maternal Preconception Stress to Child Behavior Problems: Testing Multilevel Preconception, Prenatal, and Postnatal Influences. *Developmental Psychology*. <https://doi.org/10.1037/dev0001728>
- Rodrigues, M., Sokolovic, N., Madigan, S., Luo, Y., Silva, V., Misra, S., & Jenkins, J. (2021). Paternal Sensitivity and Children's Cognitive and Socioemotional Outcomes: A Meta-Analytic Review. *Child Development, 92*(2), 554–577. <https://doi.org/10.1111/cdev.13545>
- Rodriguez, C. M. (2011). Association Between Independent Reports of Maternal Parenting Stress and Children's Internalizing Symptomatology. *Journal of Child and Family Studies, 20*(5), 631–639. <https://doi.org/10.1007/s10826-010-9438-8>

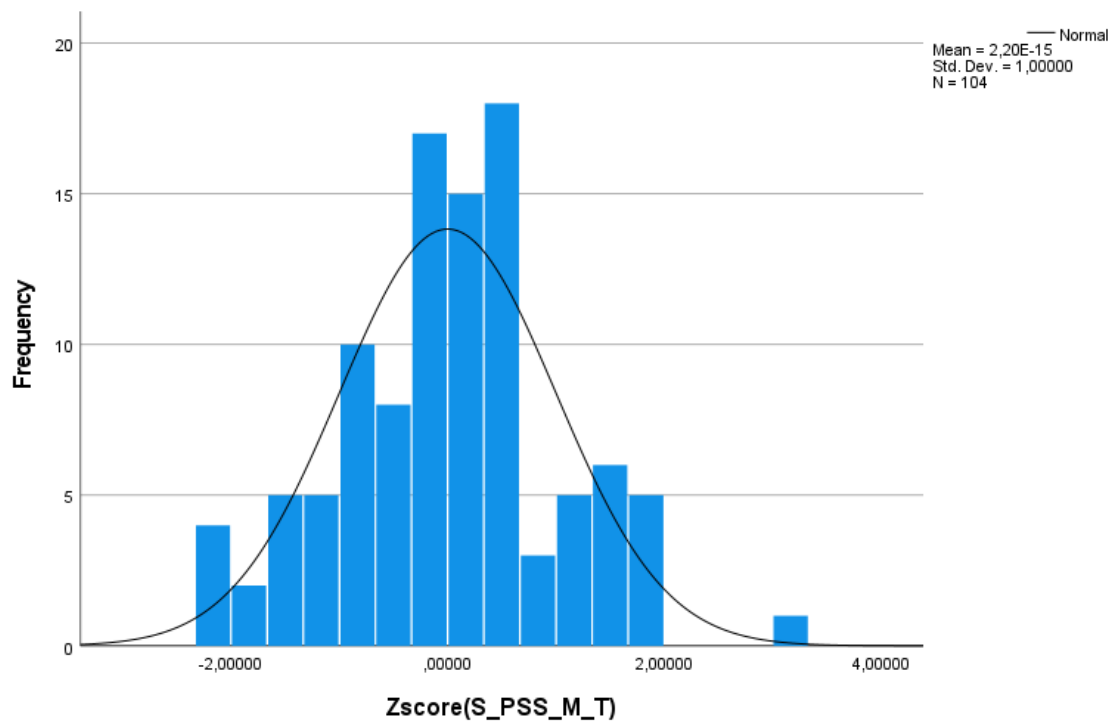
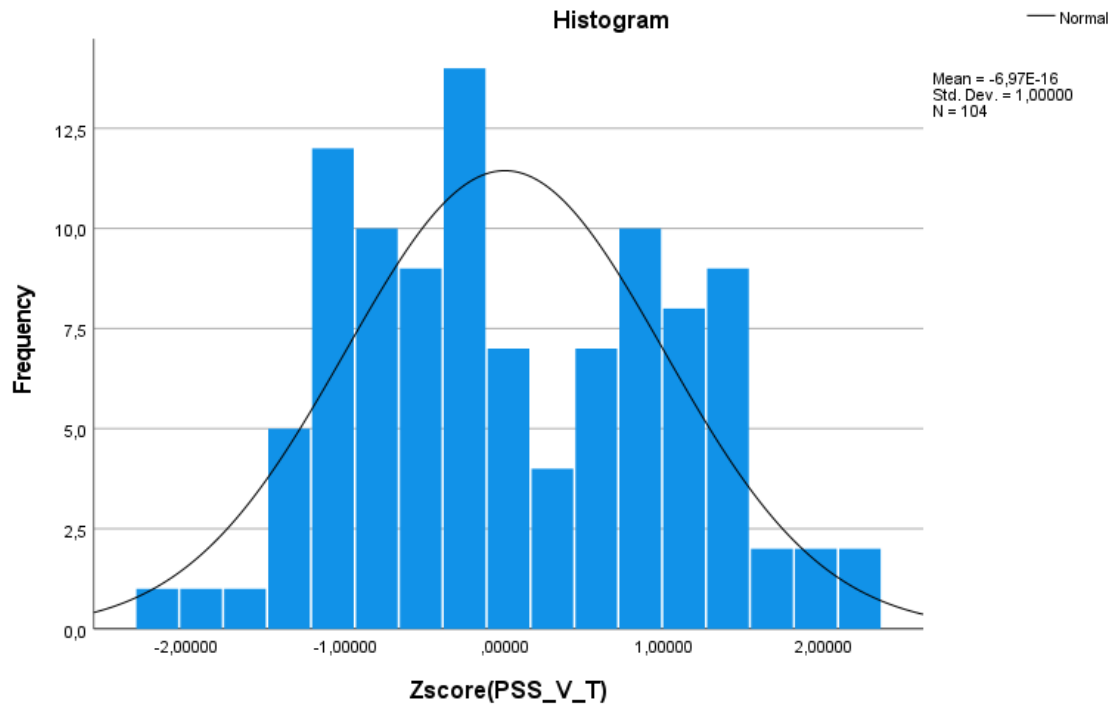
- Rodriguez, G., Hartley, S. L., & Bolt, D. (2019). Transactional Relations Between Parenting Stress and Child Autism Symptoms and Behavior Problems. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(5), 1887–1898. <https://doi.org/10.1007/s10803-018-3845-x>
- Ruiz Ortiz, R. M., & Barnes, J. (2019). Temperament, parental personality and parenting stress in relation to socio-emotional development at 51 months. *Early Child Development and Care*, 189(12), 1978–1991. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1425297>
- Sanner, C. M., & Neece, C. L. (2018). Parental Distress and Child Behavior Problems: Parenting Behaviors as Mediators. *Journal of Child and Family Studies*, 27(2), 591–601. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0884-4>
- Šimkovic, M., & Träuble, B. (2019). Robustness of statistical methods when measure is affected by ceiling and/or floor effect. *PLoS ONE*, 14(8). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0220889>
- Steenhoff, T., Tharner, A., & Væver, M. S. (2021). Internalizing and externalizing problems in preschool children: The role of mothers' and fathers' observed parenting behavior in a well-resourced sample. *Scandinavian Journal of Psychology*, 62(3), 374–385. <https://doi.org/10.1111/sjop.12724>
- Stone, L. L., Janssens, J. M. A. M., Vermulst, A. A., Van Der Maten, M., Engels, R. C. M. E., & Otten, R. (2015). The Strengths and Difficulties Questionnaire: Psychometric properties of the parent and teacher version in children aged 4-7. *BMC Psychology*, 3(1). <https://doi.org/10.1186/S40359-015-0061-8>
- Sulik, M. J., Blair, C., Mills-Koonce, R., Berry, D., & Greenberg, M. (2015). Early Parenting and the Development of Externalizing Behavior Problems: Longitudinal Mediation Through Children's Executive Function. *Child Development*, 86(5), 1588–1603. <https://doi.org/10.1111/cdev.12386>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2014). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Pearson Education.
- Tauriello, S., Savage, J. S., Goldsmith, J., Kubinieć, E., Paul, I. M., & Anzman-Frasca, S. (2023). Effect of the INSIGHT Responsive Parenting Intervention on Parenting and

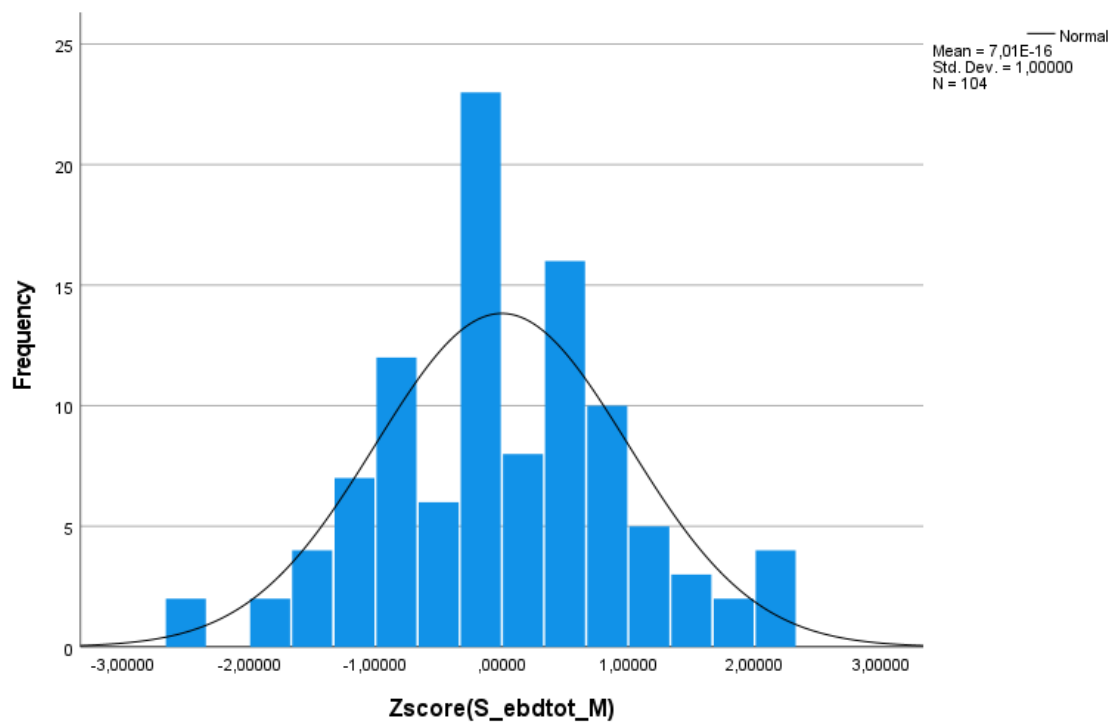
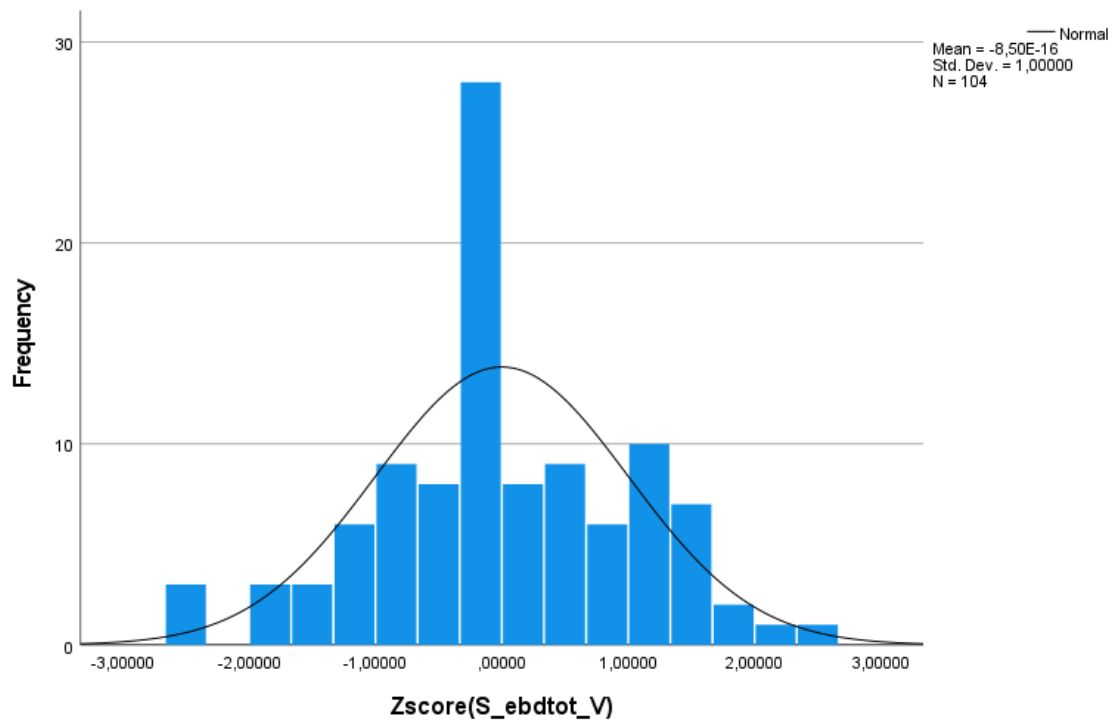
- Child Behavior at Ages 3 and 6 Years. *Journal of Pediatrics*, 255, 72–79.
<https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2022.10.025>
- Trautmann-Villalba, P., Gschwendt, M., Schmidt, M. H., & Laucht, M. (2006). Father-infant interaction patterns as precursors of children's later externalizing behavior problems: A longitudinal study over 11 years. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 256(6), 344–349. <https://doi.org/10.1007/s00406-006-0642-x>
- Tuisku, V., Kiviruusu, O., Pelkonen, M., Karlsson, L., Strandholm, T., & Marttunen, M. (2014). Depressed adolescents as young adults - Predictors of suicide attempt and non-suicidal self-injury during an 8-year follow-up. *Journal of Affective Disorders*, 152–154(1), 313–319. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2013.09.031>
- Turgeon, J., Lonergan, M., Bureau, J. F., Schoppe-Sullivan, S. J., & Lafontaine, M. F. (2023). Parenting stress, general distress, and coparenting quality: An Actor–Partner Interdependence Moderation Model. *Personal Relationships*, 30(3), 1117–1134. <https://doi.org/10.1111/pere.12498>
- Vaezghasemi, M., Vogt, T., Lindkvist, M., Pulkki-Brännström, A. M., Richter Sundberg, L., Lundahl, L., Silfverdal, S. A., Feldman, I., & Ivarsson, A. (2023). Multifaceted determinants of social-emotional problems in preschool children in Sweden: An ecological systems theory approach. *SSM - Population Health*, 21. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2023.101345>
- Wagner, N. J., Propper, C., Gueron-Sela, N., & Mills-Koonce, W. R. (2016). Dimensions of Maternal Parenting and Infants' Autonomic Functioning Interactively Predict Early Internalizing Behavior Problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(3), 459–470. <https://doi.org/10.1007/s10802-015-0039-2>
- Ward, K. P., & Lee, S. J. (2020). Mothers' and fathers' parenting stress, responsiveness, and child wellbeing among low-income families. *Children and Youth Services Review*, 116. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105218>
- Weissberg, R., Durlak, J., Domitrovich, C., & Gullotta, T. P. (2015). Social and emotional learning: Past, present, and future. *Handbook for Social and Emotional Learning: Research and Practice*, 3–19.

Bijlagen

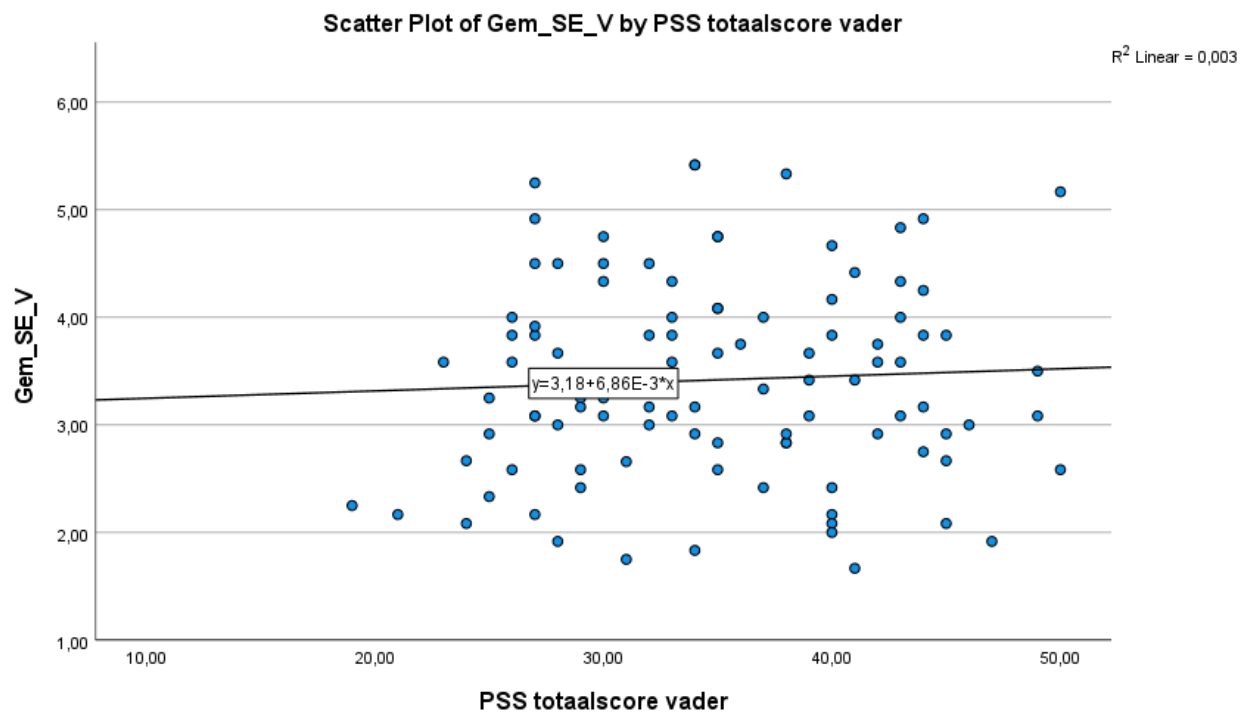
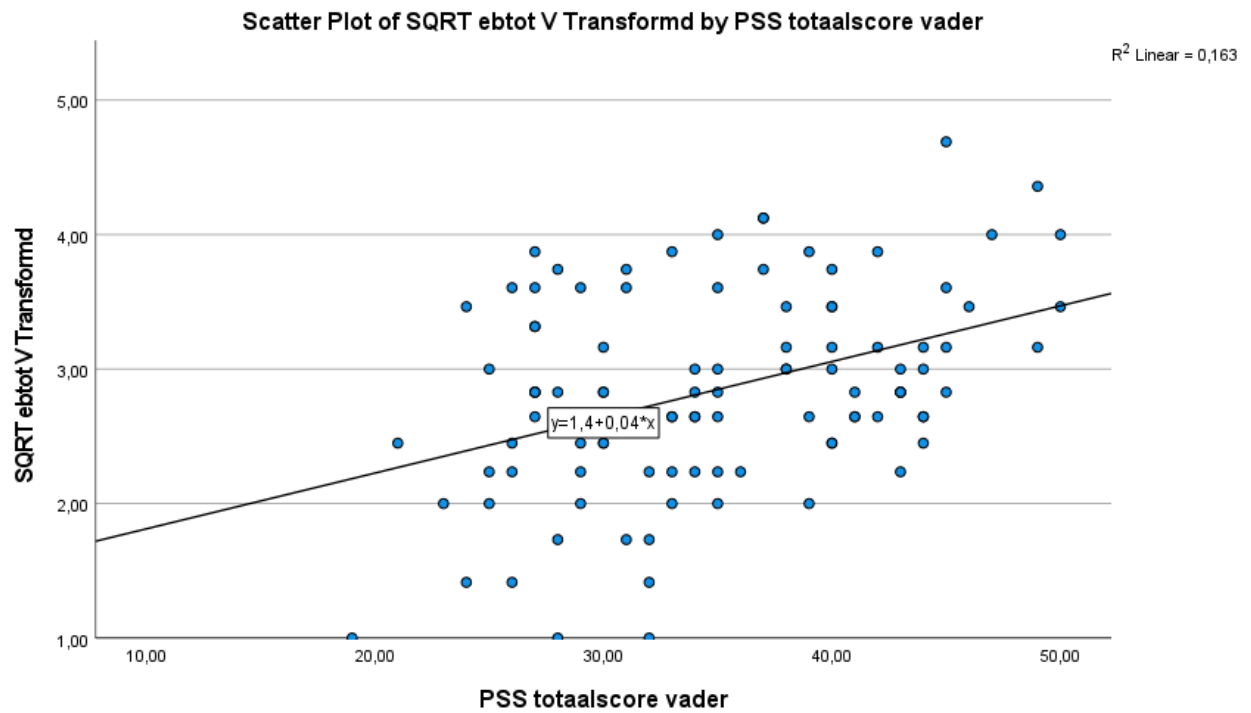
Bijlage 1 Normaliteit

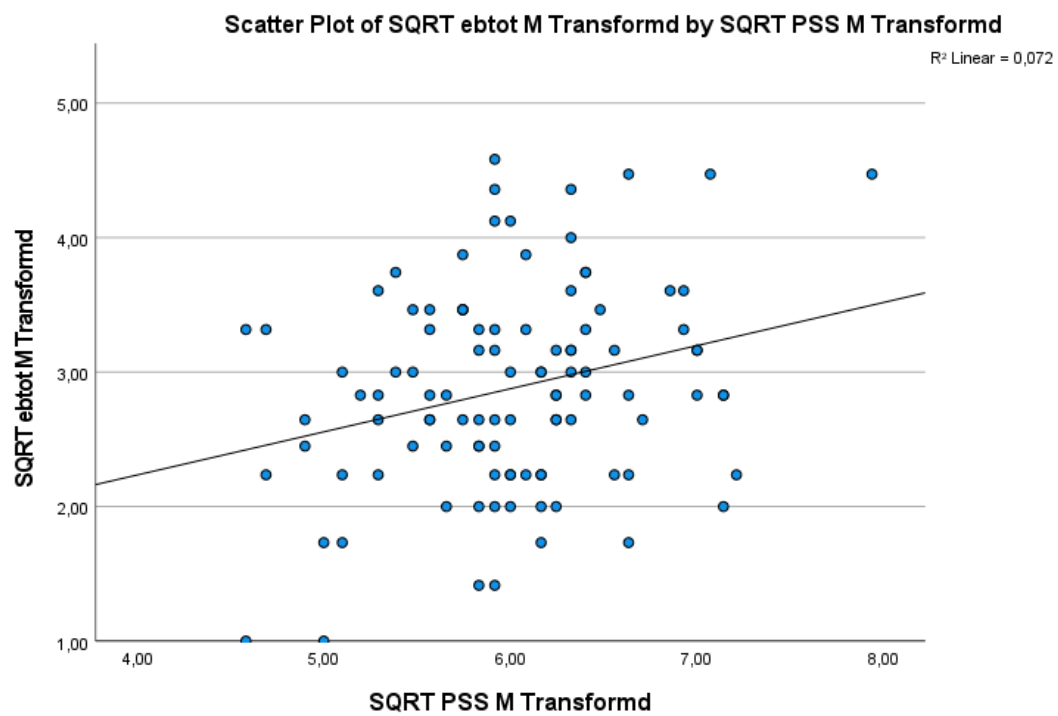
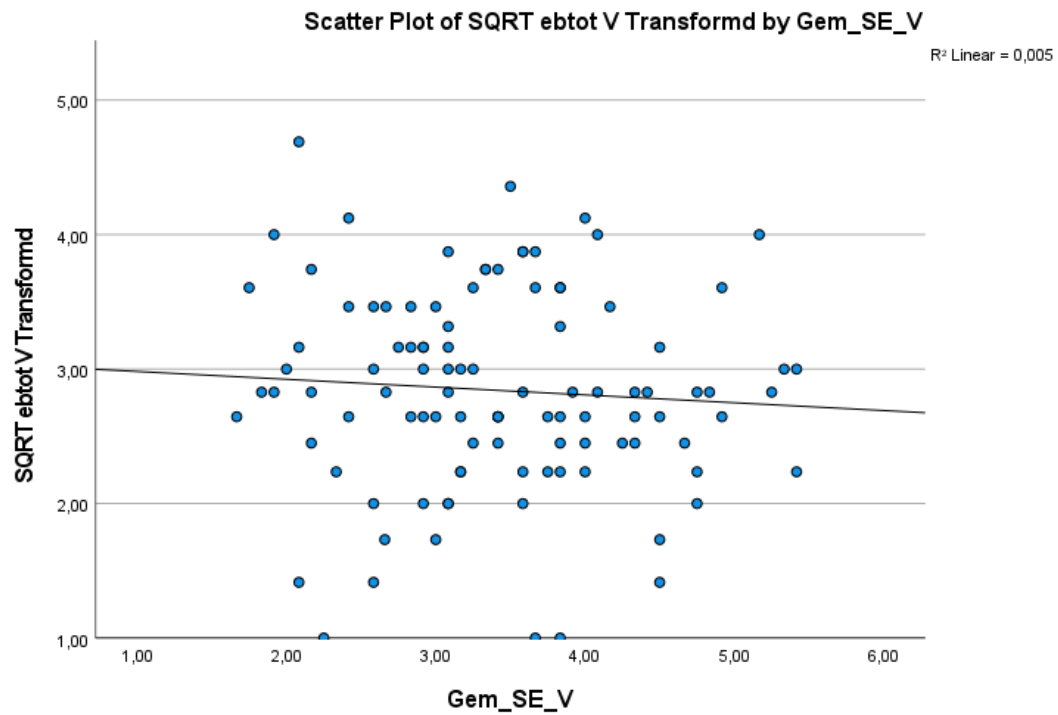

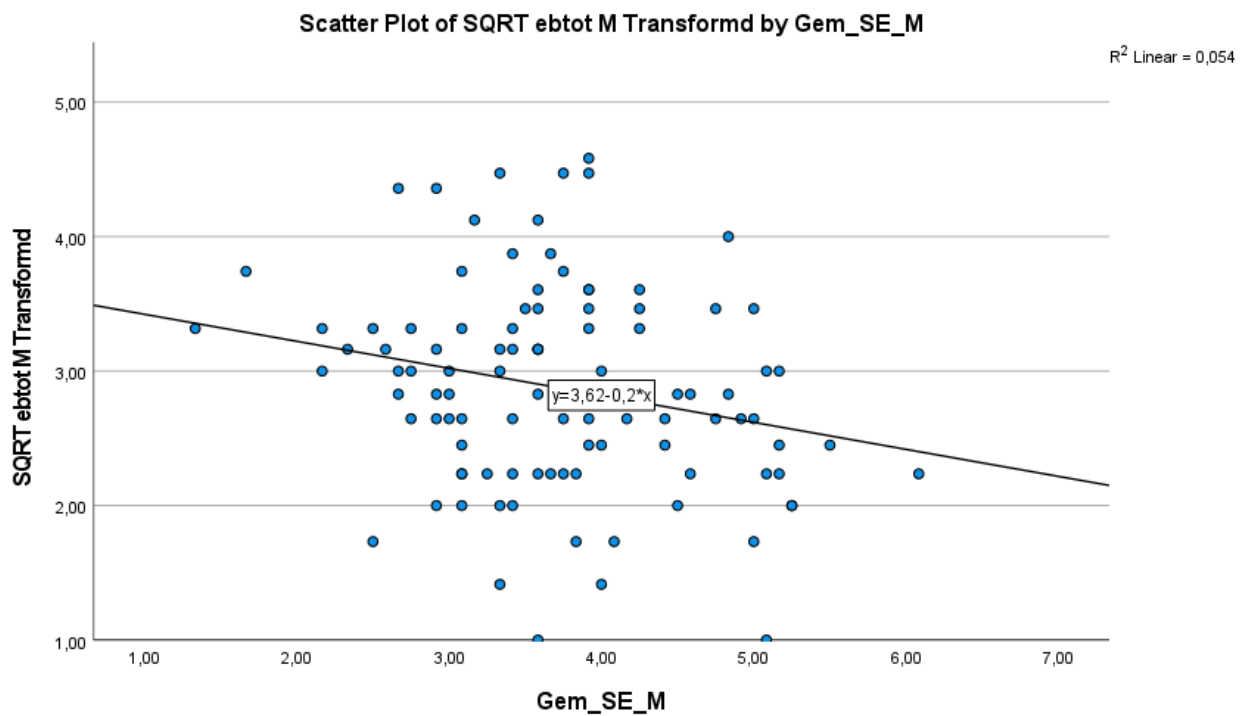
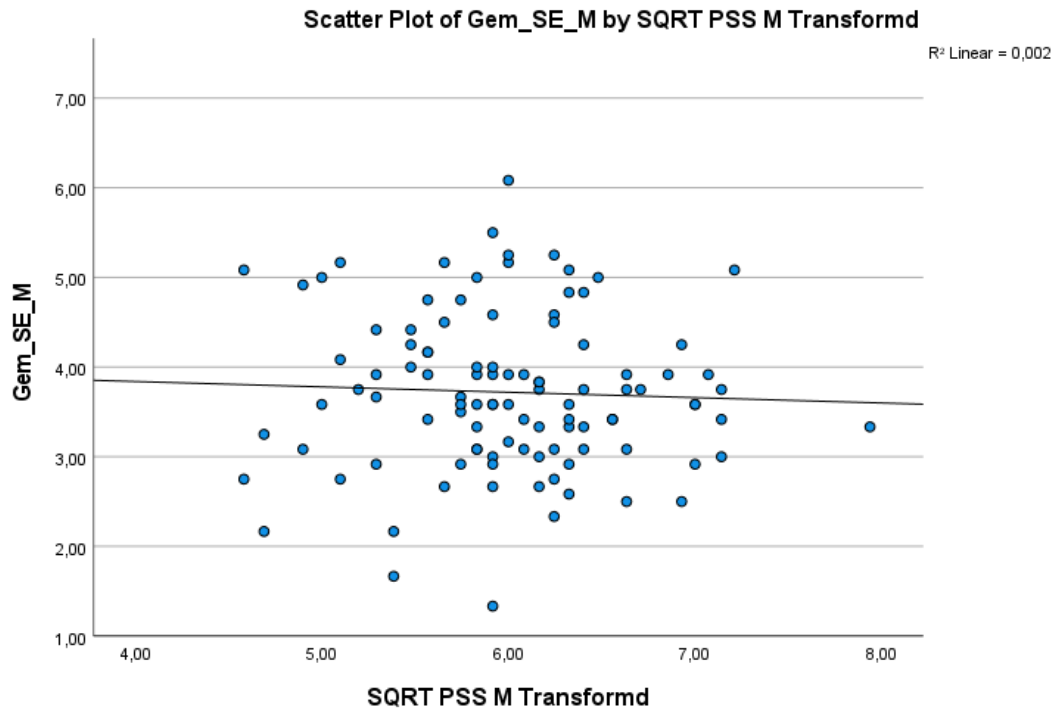

Bijlage 2 Lineairiteit

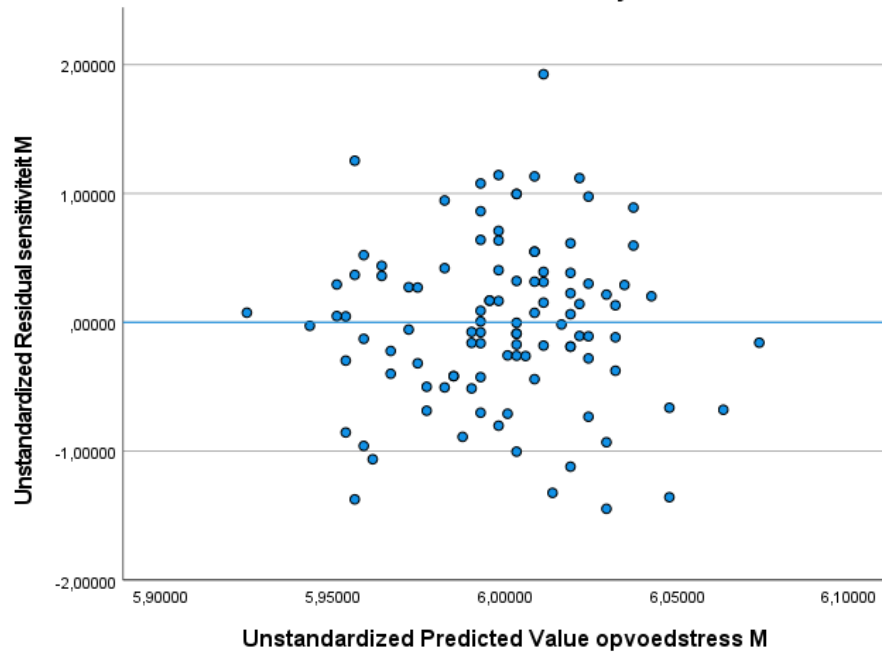

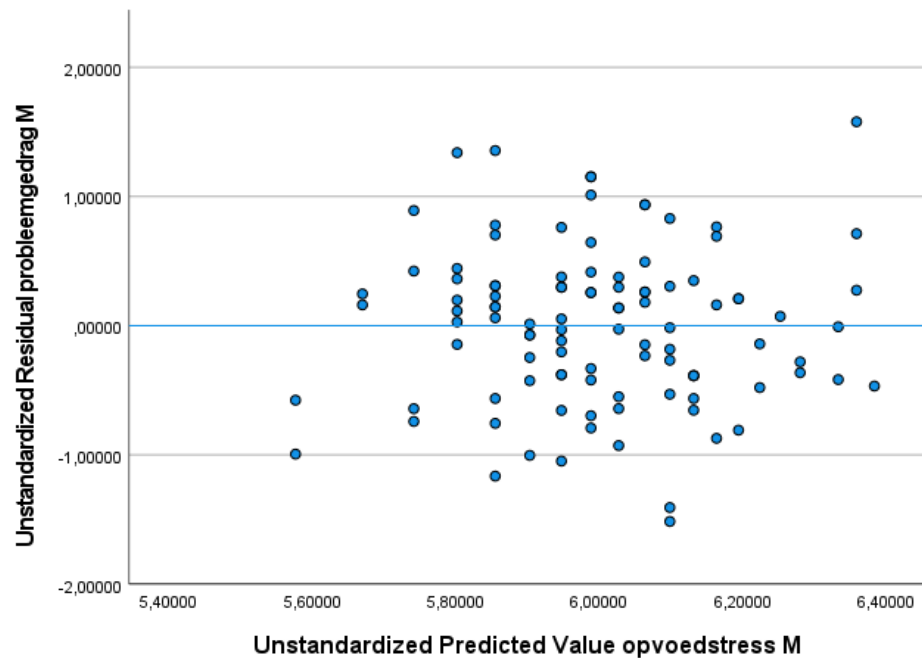

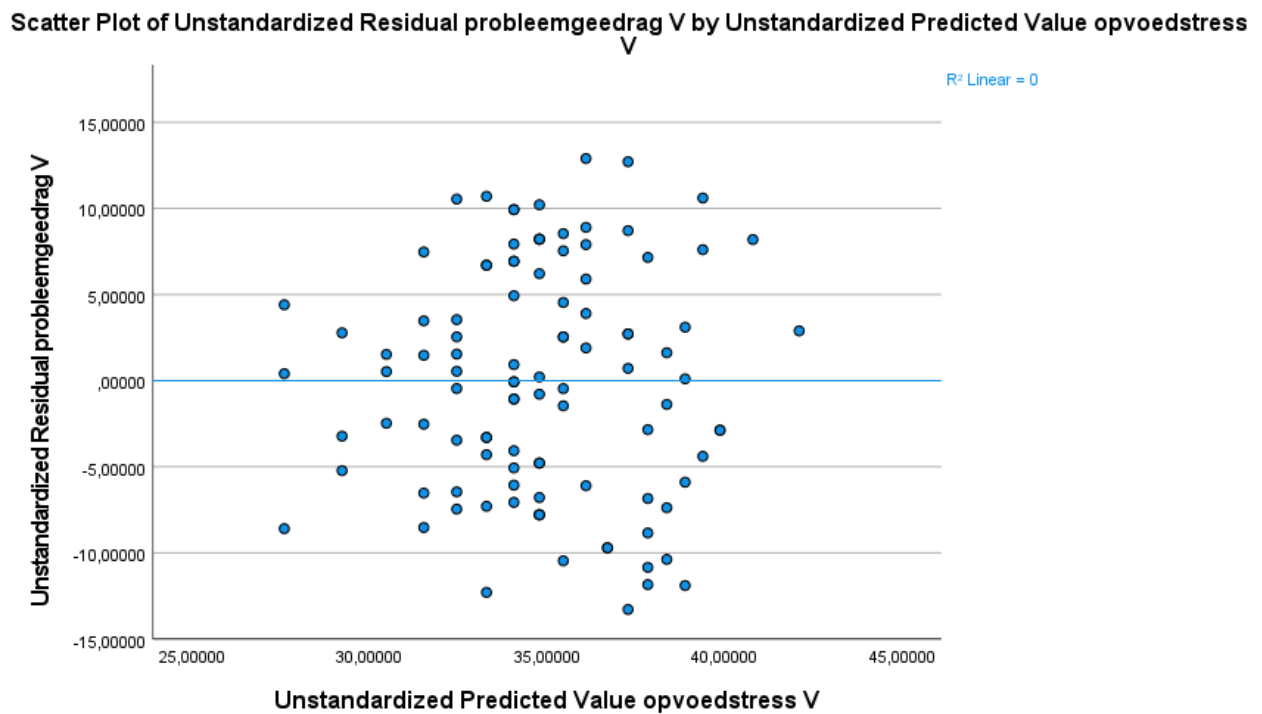
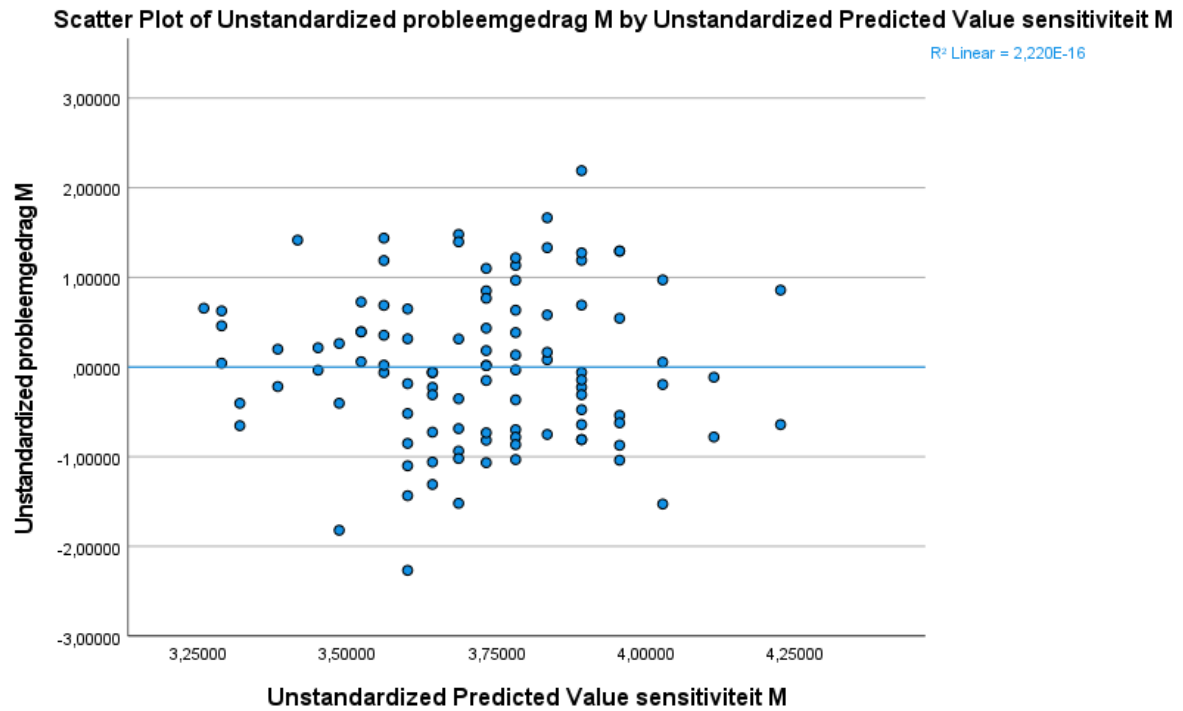
Bijlage 3 Homoscedasticiteit

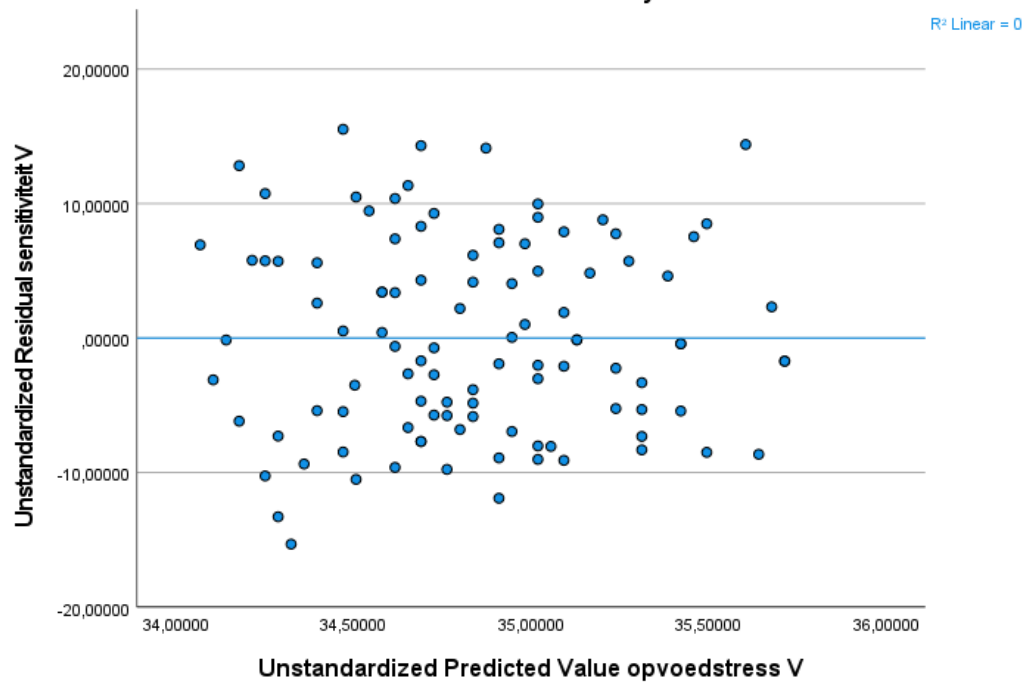
Scatter Plot of Unstandardized Residual sensitiviteit M by Unstandardized Predicted Value opvoedstress M

Scatter Plot of Unstandardized Residual probleemgedrag M by Unstandardized Predicted Value opvoedstress M

Scatter Plot of Unstandardized Residual sensitiviteit V by Unstandardized Predicted Value opvoedstress V**Scatter Plot of Unstandardized Residual probleemgedrag V by Unstandardized Predicted Value sensitiviteit V**